BRUNTÁLSKO

Berenika Pilařová --- Atelier Sitta-Chmelová --- FA ČVUT --- Diplomní seminář --- LS 2023

OBSAH

01 ÚVOD

Krajinné detaily posilující vztah obyvatel ke krajině

Širší vztahy

Mezi vodou a horami

Charakter krajiny

Estetika krajiny

Krajinné dominanty

02 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Co je krajina

Paměť krajiny

Genius loci

Domov

Jak se ztrácí vztah ke krajině

Obnova krajiny

Pochmurná identita Sudet

Orientační body v krajině

Landart jako nové body v krajině

Referenční projekty

03 PŘÍRODNÍ PODMÍNKY

Sopečná krajina

Geologie a pedologie

Klima

Vegetace

04 HISTORICKÝ KONTEXT

historie Bruntálska

05 SÍDLENÍ STRUKTURA

Sídelní struktura

Zánik sídel

06 PROSTUPNOST

Vývoj komunikační sítě

Současná komunikační síť

Pěší prostupnost

07 HOSPODAŘENÍ V KRAJINĚ

Zemědělství

Lesnictví

Ochrana přírody a krajiny

Voda v krajině

Těžba nerostných surovin

Rekreace

SWOT analýza

Hodnoty a problémy

08 ZDROJE

Použitá literatura

Zdroje obrázků

ÚVOD

01

KRAJINNÉ DETAILY POSILUJÍCÍ VZTAH OBYVATEL KE KRAJINĚ BRUNTÁLSKA

Pohraničí - domov, který musely tisíce lidí opustit. A místo, které se stalo novým domovem. Co ale činí domov domovem? Není to dům, ani město. Je to vztah. Vztah k hmotnému i nehmotnému, vztah ke krajině, k lidem, k místům. Pouto, které se vytváří po generace. A toto pouto bylo v Sudetech narušeno. Byla přerušena přirozená kontinuita života a důsledky jsou patrné dodnes.

Ve své diplomové práci si budu klást otázku, jak lze tento vztah obnovit a posílit. Budu hledat nástroje, díky nimž si lidé krajinu, ve které žijí, vezmou za svou. Lépe ji poznají, sžijí se s ní a budou o ni chtít pečovat.

Cestou by měla být identifikace s místem, kterou posiluje vztah ke krajinným detailům - kaplím, křížům, význačným soliterním stromům, kamenům, vyhlídkám, ale i zdánlivě obyčejným místůj jako jsou křižovatky, meze, úvozy... všechny složky krajiny, ke kterým je člověk schopen citově přilnout. Důležitost tedy není v prvcích jako takových, ale v možnosti kontaktu s nimi. Ten člověk naváže, pokud se do krajiny vydá a pozná je na vlastní kůži. V této práci budu pracovat s cestami jako pojivem těchto krajinných detailů.

Cesty slouží jako tepny, které přivádí lidi načerpat energii do přírody. Lidé se nadýchají kyslíku, a pak se zas mohou vrátit do rušného života ve městě.

PŘERUŠENÍ KONTINUITY

OPUŠTĚNÝ DOMOV

ZTRÁTA VAZEB

KONEC SVĚTA

ZAČÁTEK KLIDU

NOVÝ ZAČÁTEK

ÚTOČIŠTĚ

PŘIJETÍ MINULOSTI

ODSUN

REKREACE

PŘÍRODNÍ BOHATSTVÍ

POTENCIÁL

ŠIRŠÍ VZTAHY

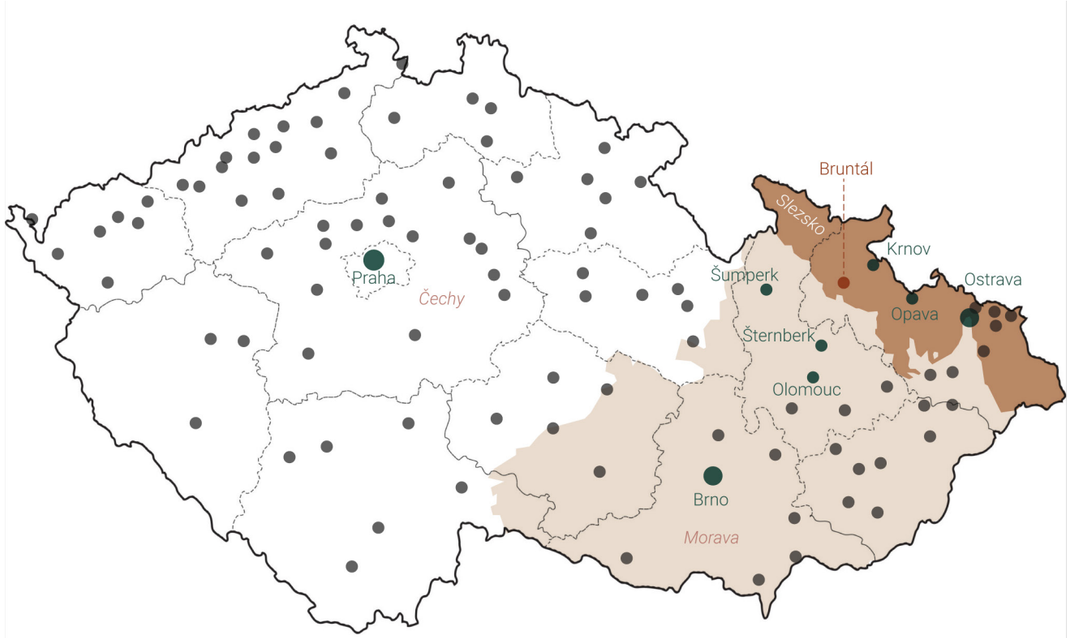

Řešeným územím je část krajiny Bruntálska. Bruntál leží ve Moravskoslezském kraji poblíž historické zemské hranice Moravy a Slezska. Samotné město Bruntál už leží ve Slezsku.

MEZI VODOU A HORAMI

Řešené území leží na pomezí Nízkého a Hrubého Jeseníku. Na severozápadě se terén zvedá vzhůru směrem k Pradědu, na jihovýchodě naopak klesá k vodní nádrži Slezská Harta.

Oproti hornatému Bruntálsku se pak za polskými hranicemi rozprostírá rozsáhlá nížina.

Rozsah řešeného území byl stanoven s ohledem na docházkovou vzdálenost z Bruntálu, který leží v jeho středu. V rámci návrhu pak budou definovány prvky a principy, které posílí vztah obyvatel Bruntálu k okolní krajině, ale i obyvatel přilehlých obcí. Lidé by měli krajinu osobně poznávat a vydat se do ní. Byl tedy vymezen okruh 10 km od Bruntálu pro vytvoření nových spojnic cest a procházkových okruhů. Pravě vzdálenost 20 km považuji za maximální potřebnou pro vytvoření okruhů, které lze snadno projít za jeden den.

Správní členění řešeného území [47]

2 km

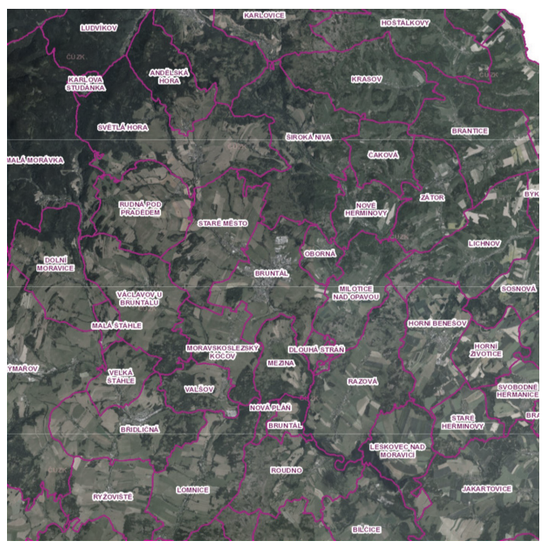

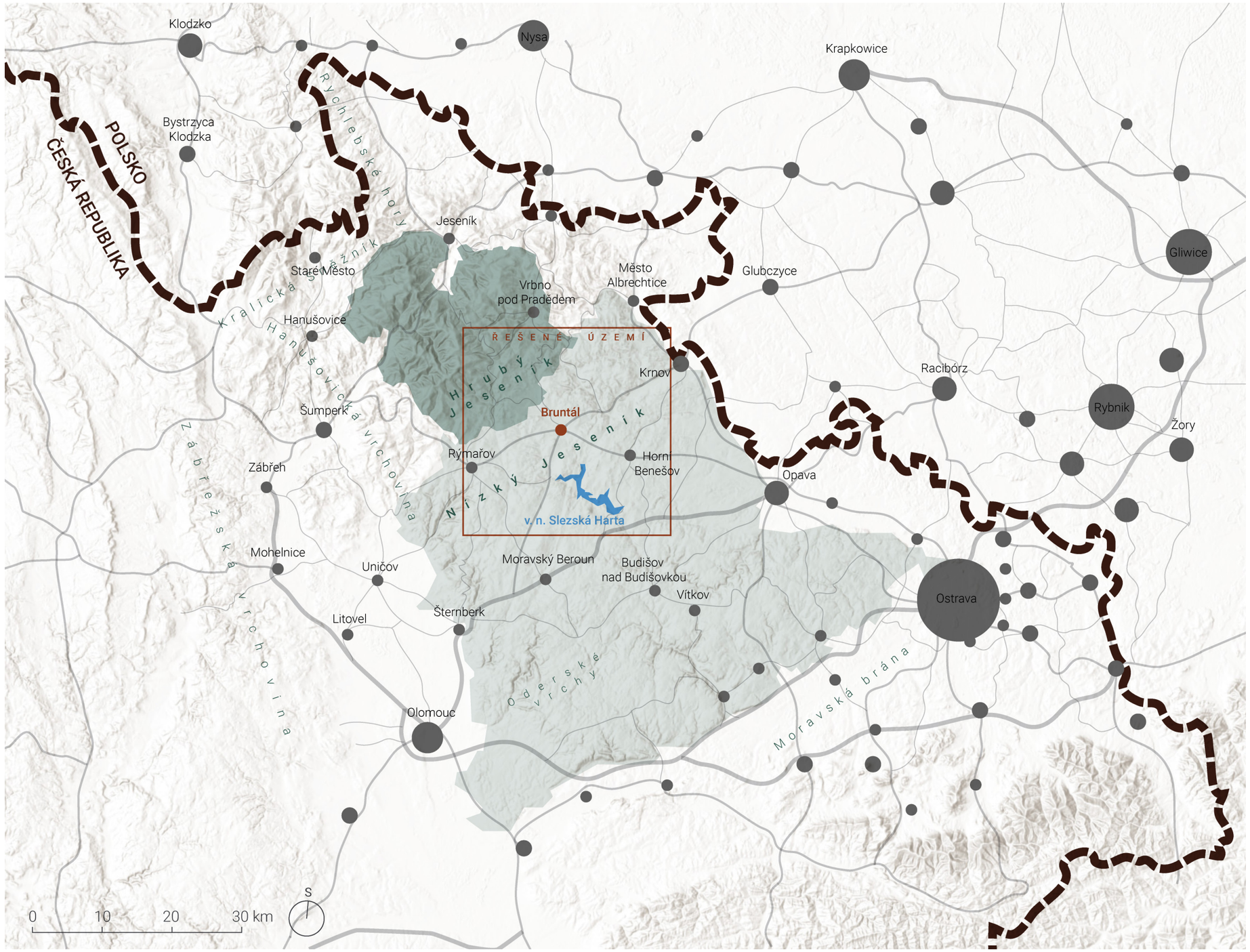

CHARAKTER KRAJINY

Zvlněnou krajinu plnou luk, polí a lesů rámuje Hrubý Jeseník na obzoru. Nepřerušené linie horizontů s významnými stavbami na vrcholcích a hřebenech jsou jednou z největších estetických hodnot tohoto území. Kdysi obhospodařovaná pole se dnes již nevyplatí obdělávat. Jsou proto přeměněny na louky, které jsou místy stále harmonicky členěny mezemi a remízky.

Centrem oblasti je okresní město Bruntál, do kterého je celé okolí vyspádováno. V okolní krajině se údolími Nízkého Jeseníku vinou lánové zástavby vsí.

Na první pohled harmonická krajina však trpí řadou problémů. Nevhodné lesní hospodaření vedlo ke kůrovcové kalamitě. Mnohé obce jsou poznamenány necitlivou zástavbou rodinných a bytových domů v 70. a 80. letech minulého století. Největším problémem je ale vztah obyvatel k místu. Odsun Němců zapříčinil, že obyvatelé postrádají kontinuitu života. Ta vzniká jako dlouhodobý proces, který se nedá nijak nahradit. Lidé zde nechtějí žít, mladí rychle odcházejí a populace stárne. Místo není atraktivní a obyvatele zde „nic“ nedrží. Přehlížejí hodnoty a potenciál, který kraj má.

→ *Výřez řešeného území*

Krajina v okolí Bruntálu

ESTETIKA KRAJINY

Estetika je dána smyslovým vnímáním krajiny. Je tedy značně abstraktní a závislá na konkrétním pozorovatel. Také se mění dle dějinných událostí a nastavení společnosti. V době průmyslové revoluce byla opěvována údolí plná továren a krajina plná kouřících se komínů. Socialistický režim se zase chlubil zregulovaných toky a jejich výkladní skříní byly velké přehrady. Ani jedno už by dnes nikdo neobdivoval.

Pak jsou tu ale hodnoty, které se vytváří kontinuálně a jsou trvalé. Malebnost, výhledy, harmonická krajina s dominantami, hory.. to vše obdivovali už romantičtí básníci a lidé tyto charakteristiky hodnotí pozitivně dodnes.

Kulturně estetická hodnota krajiny má svoji vnější a vnitřní stránku. Vnější stránka je vizuální. Je to obraz, který určuje nezaměnitelnost místa. Návštěvník ho identifikuje z typických pozorovacích míst, kterými jsou cesty, vyhlídky a vrcholy hor. Vnitřní, obsahová stránka spočívá ve významu pro dané místo. Jejími nositeli jsou zpravidla obyvatelé kraje, kteří znají historické souvislosti. Na Bruntálsku se ale potýkáme s přerušením historické kontinuity, sudetská paměť místa se vytratila a obyvatelé se s krajinou nemohou tak snadno ztotožnit.

KRAJINNÉ DOMINANTY

Dominanty v sobě zpravidla snoubí vizuální i obsahovou stránku estetiky v krajinném kontextu. Protože odedávna sloužily jako orientační prvky v krajině, byly trasy cest navrhovány s ohledem na jejich dobrou viditelnost. Dnes jsou dominanty často potlačeny odlišným hospodařením v krajině - kdysi odlesněné vrcholy s význačnou stavbou zarůstají lesem, pohledy jsou narušeny vedením technické infrastruktury (energetická vedení) a dopravními tahy (nové mosty, protihlukové stěny), neudržované aleje brání výhledům k dominantám. [a]

Na Bruntálsku je význačnou dominantou Praděd s televizním vysílačem. Jako nejvyšší vrchol Jeseníků je vidět opravdu z mnoha míst a je také základním orientačním prvkem spolu s horizontem pohoří Hrubého Jeseníku.

Výrazné jsou také sopečné vrcholy - Velký Roudný, Uhlířský vrch a Venušina sopka, které jsou svým typickým tvarem vulkánu nezaměnitelné. Důležitost Uhlířského vrchu je ještě podpořena kostelem, jehož věž výšku vrchu umocňuje.

Sakrální památky jsou obecně častými orientačními body v krajině. Kromě toho, že mají člověka vést po duchovní stránce, provádí také poutníka krajinou díky svému význačnému vzhledu. Často jsou věže kostelů tím prvním, co člověku napovídá, že se blíží k sídlu.

NEGATIVNÍ DOMINANTY — *vedení elektrického napětí* ↑ ↑ *silo v Bruntále*

POZITIVNÍ DOMINANTY — *sopečný vrch Velký Roudný [48]* ↓ ↓ *věže a komíny v Bruntále*

LEGENDA

důležité horizonty

dominantní kostely

kostely

pohledové osy

0 1 2 4 km S

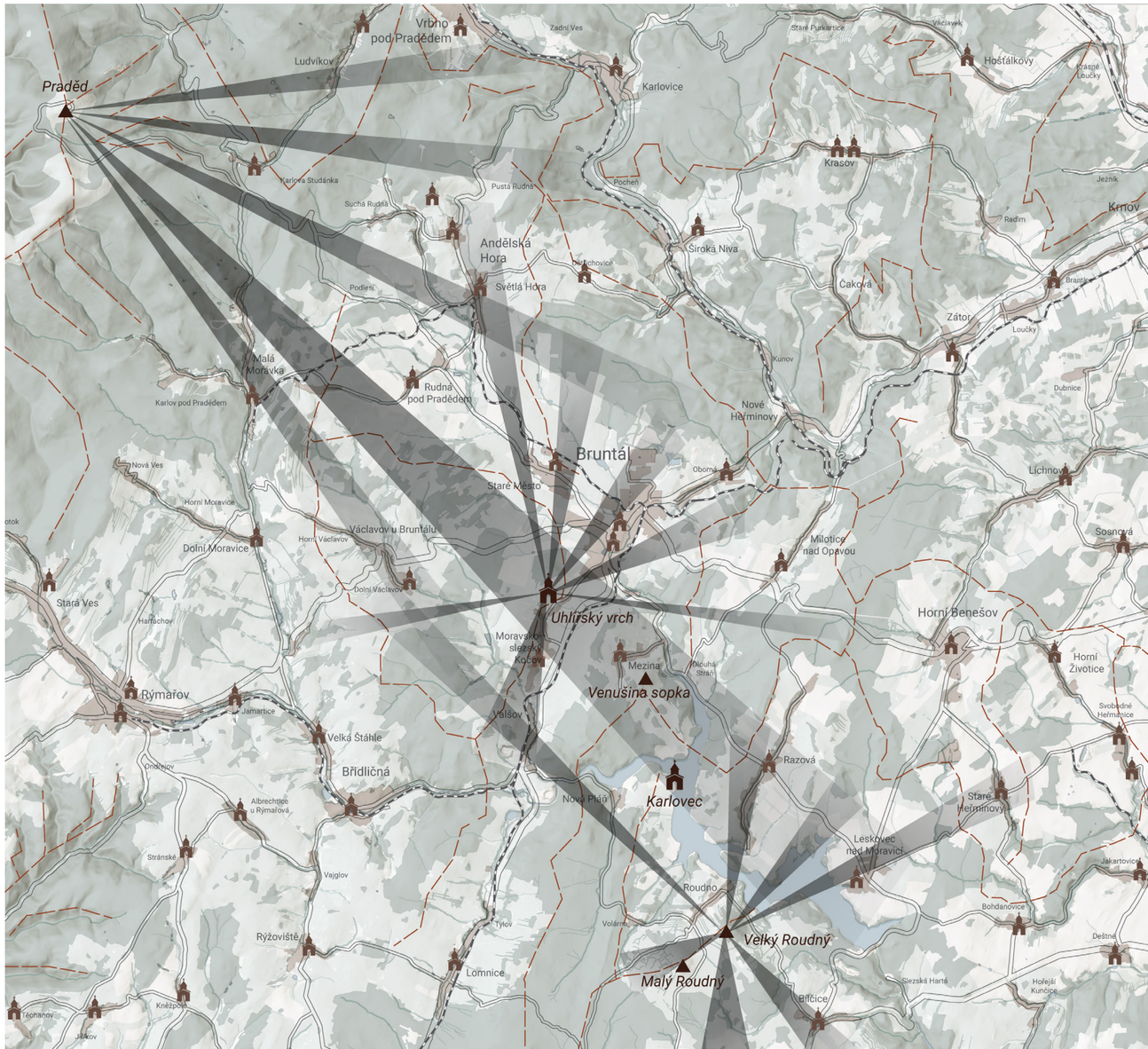

TEORETICKÁ VÝCHODISKA

02

CO JE KRAJINA

Krajina je jen jiným výrazem pro strategie, které řídily to, co jsme udělali. Krajina nás vede a je utvářena našimi činy, které vychází z potřeb dané doby. Kdysi byla krajina sítí pevností v rámci okupační strategie. Současná převládající krajinnou strategií je ekonomické využití země. Výsledkem jsou nahodilá střetnutí zemědělství, průmyslu, infrastruktur a mnoha dalšího, jimiž jsme někdy odměňováni a někdy ochuzováni. To není však jediným způsobem, jak se zemským povrchem zacházet. [b]

Jen slovo „krajina" má mnoho významů v různých jazycích. Samotné anglické slovo *landscape* o tom dost vypovídá. Nizozemské slovo *landschap*, ze kterého pochází, označovalo jak jednotku lidského osídlení, tak cokoli, co mohlo být příjemným předmětem zobrazení. Není náhodou, že se pojem utvářel právě v nizozemských záplavových oblastech, které byly ukázkou impozantního lidského stavitelství. [c]

V dnešní době si naše společnost začíná stále více uvědomovat hodnotu krajiny a vyvíjí tlak na to, tyto hodnoty chránit. Nechráníme ani tak „přírodu", ta se ve své ryzí formě na našem území už nevyskytuje. Chráníme spíše dlouhodobě stabilizovaný typ prostředí daný interakcí člověka a přírody, tedy krajinu. Člověk ji až do 19. století spíše obohacoval, než ničil. Změna nastala po Napoleonských válkách, kdy došlo k demografickému růstu a agrárně-industriální revoluci. Průmyslová hnojiva a pícniny vyřešily hlad a uvolnily pracovní sílu pro průmysl. Stalo se tak, že je na krajině přímo závislých jen velmi málo lidí, což vyústilo v nezájem o prostředí a degradaci krajinných celků. [d]

Otázkou ale také je, zdali ochranou „charakteristických vlastností krajiny" reflektujeme potřeby nynější společnosti, anebo ji jen kozervujeme v historické podobě. Na jednu stranu opěvujeme rybníkářské soustavy na Rožmbersku, které svého času kompletně změnily výraz krajiny. Na stranu druhou se bráníme každému většímu zásahu v krajině s odůvodněním, že bude ztracena paměť místa. Vltavskou kaskádu by dnes již nikdo nepovolil a také se v této souvislosti stále mluví o obrovské ztrátě krajiny a genia loci. Na druhou stranu je reakcí na potřeby společnosti dvacátého století a podněcuje nové procesy v daných lokalitách. Je odrazem směřování společnosti. Kam ale směřuje idea krajiny nyní?

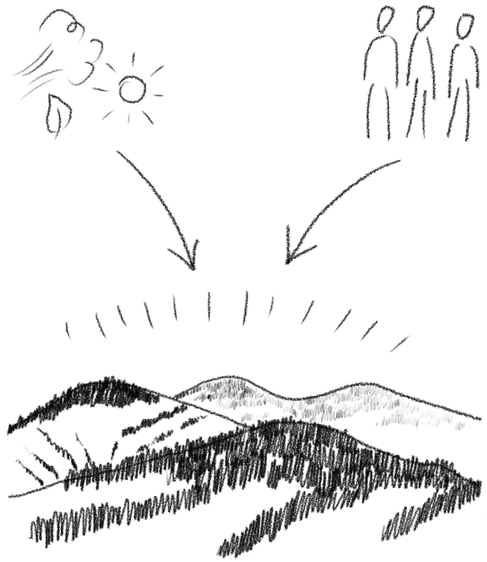

„Krajina znamená část území, tak jak je vnímána lidmi, jejíž charakter je výsledkem činnosti a vzájemného působení přírodních a/nebo lidských faktorů." To stojí v Evropské úmluvě o krajině [e] , která dále uvádí:

- *„"Cílová kvalita krajiny" znamená vyjádření požadavků a přání lidí na charakter prostředí, v němž žijí, formulované pro danou krajinu kompetentními veřejnými orgány*
- *„Ochrana krajiny" znamená činnosti směřující k zachování a udržení význačných nebo charakteristických vlastností krajiny, utvářených přírodní konfigurací a/nebo lidskou činností a právem považovaných za její historickou hodnotu.*
- *„Správa krajiny" znamená činnost, která má z hlediska udržitelného rozvoje zajistit pravidelnou péči o krajinu s cílem řídit a harmonizovat změny, které jsou způsobeny sociálními, hospodářskými a environmentálními procesy.*
- *„Plánování krajiny" znamená cílevědomé činnosti zaměřené na zvyšování kvality, obnovu nebo tvorbu krajiny."*

PAMĚŤ KRAJINY

Krajina není jen kostrou ekologické stability, ale také paměťovou strukturou, která je dána přírodními podmínkami a využíváním krajiny člověkem. [d]

Jiří Sádlo uvádí, že je paměť krajiny spojena s kybernetikou krajiny, tedy způsobem sebeřízení. Vše se děje podle určitých pravidel, díky čemuž se krajina usadí v ustáleném ideálním stavu a není jen nekonečným chaosem a entropií. [f]

Krajina je úzce spjatá s identitou. Národní identita ztrácí velkou část svého kouzla, pokud ji zbavíme tajuplné tradice příslušné krajiny – místopisu zmapovaného, zpracovaného a korunovaného jako vlast. [c] Vždyť celá česká hymna opěvuje místní krajinu a její krásy. Je důkazem toho, jak je český národ úzce spjatý s místem a jakou důležitost mu přikládá.

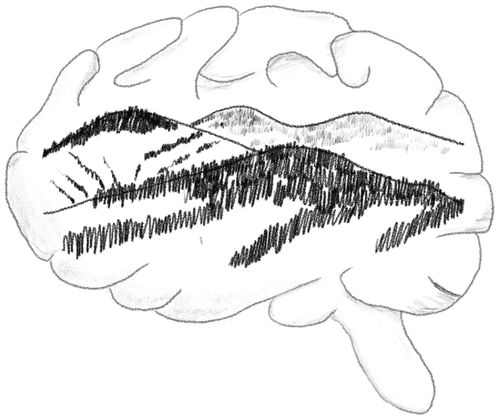

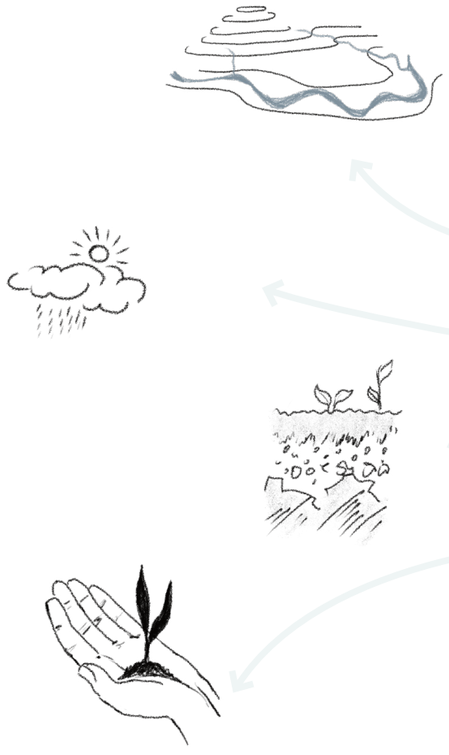

Cílek *[d] jmenuje hlavní prvky paměťové struktury krajiny:*

- *Reliéf určuje především hydrogeologický režim oblasti. Pokud je změněn například těžbou, je paměť krajiny nenávratně ztracena.*
- *Klima a mikroklima zásadně ovlivňuje výskyt ekosystémů a často i reliéf krajiny.*
- *Substrát, tedy půda, má vliv na druhové bohatství organismů – fauny, flóry a mikrobiální prostředí.*
- *Využití a péče o krajinu představuje lidský vklad po přírodních procesů. Paměť je zprostředkována kontinuitou – sídla jsou opakovaně zakládána na stejných místech, hranice lesů se příliš nemění, komunikace mezi sídly jsou udržovány po staletí.*

GENIUS LOCI

Christian Norberg-Schulz řekl, že genius loci (duch místa) je výjimečné působení pozitivních hodnot obývaného prostoru. [g] Tvoří ho geografická poloha, příběh místa, architektura a symbolika. Utváří se postupnou evolucí prostoru, kdy se uplatňují pozitivní i negativní zpětné vazby. *Mikšíček* si klade otázku, zda lze mluvit o geniu loci v poškozených oblastech, když tu byla ona kontinuita a postupná evoluce krajiny narušena. [h] Sudety svůj genius loci dozajista mají, je ale živý, anebo již zemřel? Dochází k názoru, že Sudety ducha místa ztratily, ale dnes se začíná utvářet jeho nástupce. Ten bude vycházet z rekonstrukce původního génia loci, z ducha jak komunistické éry, tak ducha kapitalismu 90. let. Všechny události, které zde proběhly jsou součástí paměti krajiny a měly by být respektovány.

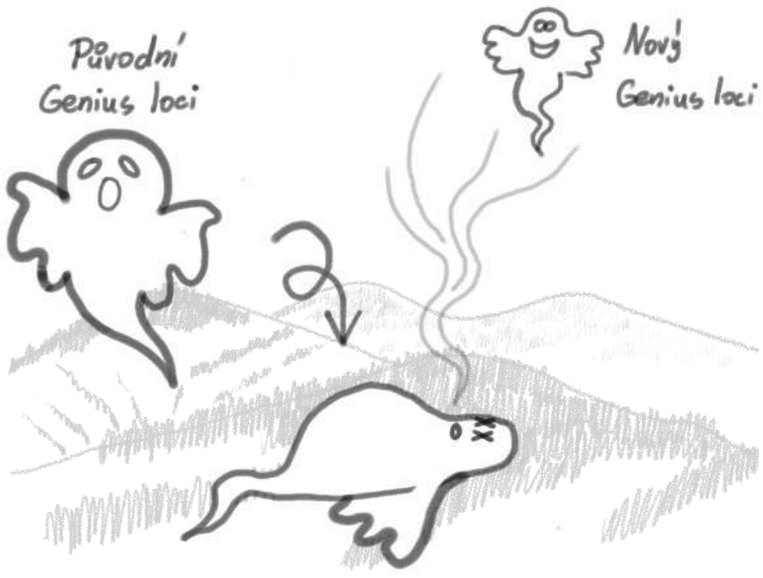

DOMOV

Lidé jsou citliví ke krajině, kde se cítí doma. A tento pocit je většinou vyvolán bezpečím a stabilitou. Pocitu domova může být dosaženo vytvořením optického a duchovního střetu teritoria, vymezením jeho hranic, jeho pojmenováním pomístními názvy a také spojením krajiny s příběhy a legendami vážícími se k určitému místu.

Částečně jde o nehmotnou složku našeho dědictví. Ony pověsti, tradice a zkušenosti, které nás k místu váží vytváří onen vztah. Hmotné prvky krajiny nám tyto vazby o to více usnadňují.

Podíváme-li se na pocit domova jako na obraz, nalezneme několik základních motivů, např. polní cesta, kříž, boží muka, chalupa ve stráni, strom na návsi, či solitera v poli. Ve všech případech se jedná o místo kontaktu světa lidí a přírody, kde náš vztah ke krajině začíná. Představa pochází z dob, kdy byla sice krajina intenzivně hospodářsky využívána, ale ekologické a ekonomické cíle ještě nestály v protikladu. [d]

Borecký dodává, že se v dnešním globalizovaném světě se fixace na konkrétní místo vytrácí. Domovem se nám stává spíše globální síť spřízněných lidí, a tak se přestáváme starat o fyzický prostor, tedy krajinu, ve které žijeme. [i]

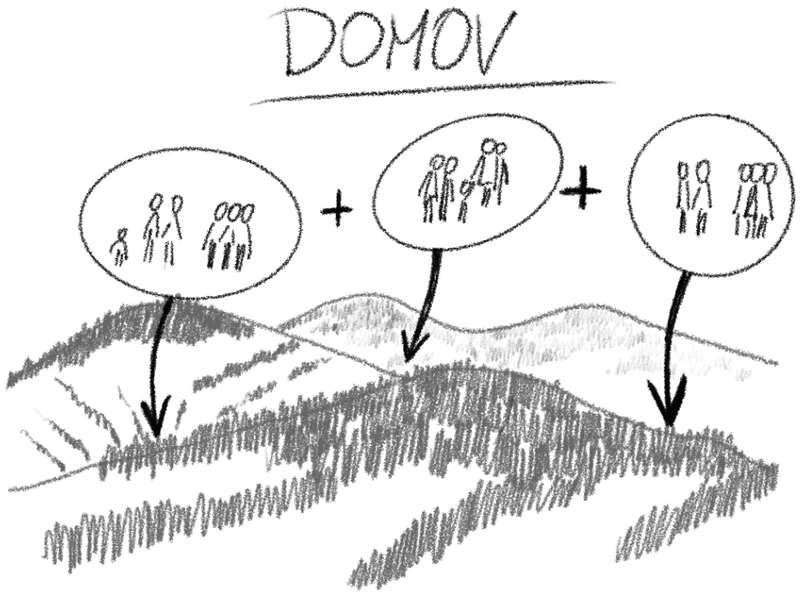

JAK SE ZTRÁCÍ VZTAH KE KRAJINĚ

Pocit domova se ztrácí narušením horizontu, kdy nevnímáme hranice. [d] Velké zásahy do krajiny můžou být tak razantní, že lidé ztratí prostorovou orientaci. Chybí jim vztažné body a kontinuita území daná postupným pomalým vývojem. V dnešní zrychlené době se vše děje takovou rychlostí, že lidé, kteří jsou po staletí zvyklí na jistou stabilitu, nejsou ani schopni vnímat rychlost proměn kolem sebe. Ať už se jedná o změnu kvůli povrchovým uhelným dolům a v okolí vznikajícím výsypkám s kompletní proměnou prostředí, nebo o změnu kvůli přerušení prostorových vztahů výstavbou dálnice, nebo změnu vzniklou překotnou výstavbou sídelní kaše v okolí měst. V takovém případě lidem jejich známá krajina mizí před očima.

Vztah ke krajině se také ztrácí mizením pomístních názvů a příběhů. Jejich znalost je přirozeně udržována kontinuitou života obyvatel, kteří si je předávají z generace na generaci. Často jsou podporovány například vydáváním článků v místním tisku, které pojednávají o místních pověstech či památkách. Rovněž existují různé ekologické iniciativy, jež si berou za cíl zachování pocitů domova. Ty se snaží se vést společnost k tomu, aby jí její prostředí, ve kterém žije, nebylo lhostejné. [d] Příběhy – mediální zprávy, historické události i místní vyprávění – formují naše chápání sebe sama a našeho místa ve světě. A díky lidem kolem sebe dokážeme tyto příběhy sdílet. [i]

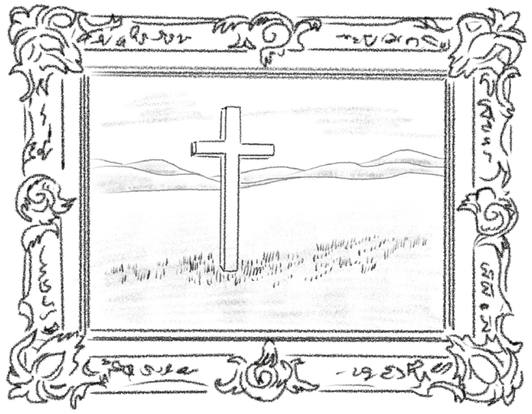

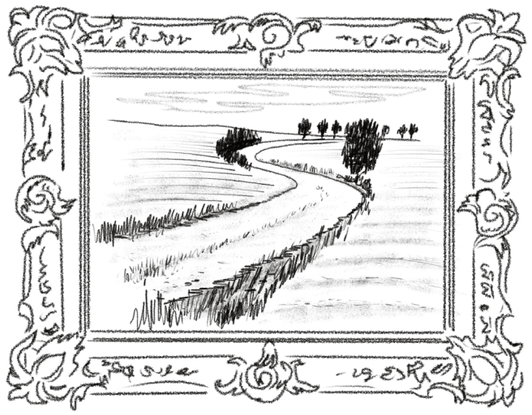

OBNOVA KRAJINY

Jaké jsou tedy kroky k nápravě identity místa či krajiny? Prvně je třeba zjistit, co se na místě původně nacházelo. Identifikovat původní tvar krajiny a síly, které ho utvářely. Dalším krokem je uvědomit si, odkud pocházíme. Toto vědění má vliv na naše psychické i fyzické zdraví a posiluje sociální soudržnost, hodnoty a stabilitu. Místo má mít schopnost nás zakořenit a tím nám dát nám jistotu, že tam patříme. [g]

V Sudetech se zachovala pouze část materiální stránky genia loci. Kulturní a duchovní část ale téměř zanikla. Byla tu bohatá vrstevnatá krajina, kterou ale překryla nová vrstva dějin plná ničení a zkázy. Ta smetla nejsvrchnější honosnou vrstvu a nahradila ji novotvarem masově produkovaných staveb a materiálů. [h]

Vokolek míní, že nalezení cesty ke krajině tkví právě v obnově zaniklých a poničených struktur – cest, křížů, posvátných a poutních míst. Když se budeme chovat s úctou a pokorou, můžeme znovu vnímat posvátnost krajiny. Krajina a země je totiž důležitější než člověk. [j] Obnova krajiny cesta k návratu vyváženého genia loci. Po překotných událostech 2. poloviny 20. století je nyní potřeba období regenerace, kdy může dojít k pomalé akceptaci inovací a obnově tradic.

S příchodem nástupce původního genia loci nastalo ticho a klid uprostřed přírodních krás divočiny, což dnes tolik lidí hledá. Nový duch místa je jen dočasný. Krajina se stále vyvíjí a nic není neměnné. Dějiny kráčí kupředu a my bychom s nimi měli držet krok. Úplná obnova původního ducha místa není možná. Lidé a doba, jenž ho utvářeli, tu již nejsou. Změnil se způsob života. Změnily se zvyky a vazby mezi obyvateli. Bylo by pošetilé snažit se zakonzervovat území v historickém stavu. Ještě pošetilejší by bylo ho navracet do původního stavu. Můžeme si však historii připomenout a snáze ji přijmout. [h]

Jistě najdeme i pozitiva v současné pohraniční krajině plné divoké přírody. Právě rozmanité biotopy, které vznikají na opuštěných místech a stráních zaniklých vesnic, jsou velkým bohatstvím Sudet. Haldy kamení, úvozy, kamenné zídky a další prvky jsou charakteristickou součástí novodobého genia loci Sudet. tím příroda přinesla dnešním obyvatelům a rekreantům Sudet svou novou kvalitu. [h] Je to však to jediné, co od současné krajiny žádáme? Chodit se na ni dívat jako na přírodní exponát? Anebo se máme pokusit s takovou krajinou sžít, přijmout ji včetně její minulosti a hledat tak novou cestu, jak si k ní vytvořit vztah?

Mohli bychom vytvořit dobré podmínky pro život lidí v pohraničí. Neměli bycho území konzervovat pomocí přísných podmínek národních parků, jako je tomu například na Šumavě. [h] Jistě, je vhodné přírodní bohatství chránit, ale ne výměnou za obydlení území. Rekreanti nikdy nenahradí místní obyvatelstvo, můžou být však dobrým ekonomickým zdrojem. Jsou to ale místní obyvatelé, kdo si mají krajinu zabydlet.

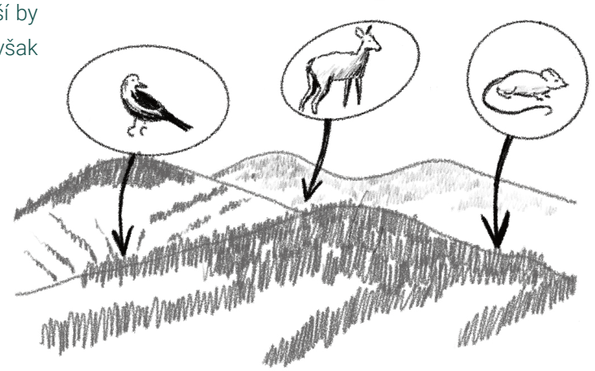

POCHROUMANÁ IDENTITA SUDET

Češi a Němci žili po tisíc let při sobě. Na některých místech nebyl rozdíl mezi kulturou německou a českou. Právě v pohraničí se slévala v jedno a hranice byla spíše pomyslnou čárou na mapě než faktickým rozhraním. Obě národnosti vyznávaly stejné náboženství a byly doby, kdy dokonce žily pod vládou jednoho císaře. Zajisté tam také vznikala rivalita, ze které ale společnost dokázala získávat sílu a motivaci, z níž čerpaly i následující generace. *Borecký* tento vztah přirovnal v love-hate relationship.[i]

Po druhé světové válce se však vše změnilo. Benešovy dekrety prakticky vyškrtly německy mluvící obyvatelstvo z československého území. [i]

Lidé v sudetské krajině žili, pracovali, dědili pozemky z generace na generaci. Sbírali kamení z polí pro lepší úrodnost a snažili se zvelebit kraj. Takový vztah se buduje a utužuje s časem. Německá část obyvatel Sudet pak musela odejít. Nalezli již smír, či k sobě stále cítí nenávist? *Cílek* se domnívá, že pro sílu vztahu ke krajině se budou rodiny původních německých obyvatel do Sudet vracet. [d]

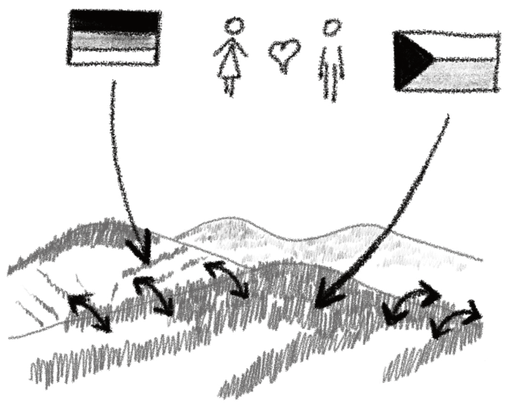

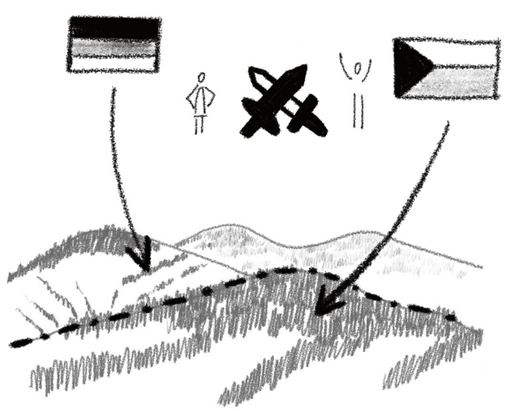

ORIENTAČNÍ BODY V KRAJINĚ

Mezi orientační body v krajině zpravidl apatří krajinné monumenty. Ať už se jedná o prvky přírodní (jako je například památná hora, památný strom či kámen), anebo prvky antropogenní (jako například kříže, drobné sakrální stavby, hraniční kameny, boží muka či zvonice). Takováto chráněná místa jsou často spjatá s mýty, slavnými okamžiky českých dějin a se slavnými osobnostmi. [d]

Podstata těchto míst je spíše symbolická – byly postaveny na obzvláště krásných místech a slouží jako průvodce krajinou. Dále jde o podstatu nábožensko-filozofickou – Místa nabízejí možnost modlitby a ujasnění si své role ve světě. Historická podstata místa spočívá v návaznosti k určitým událostem. A v neposlední řadě mají antropogenní monumenty hodnotu i umělecko-řemeslnou. [h]

Pak tu ale existují tisíce „monumentů“, nebo spíše prvků, ke kterým znají příběhy pouze místní obyvatelé a také jen pro ně mají onu hodnotu. Tato hodnota tedy není v samotných prvcích, ale pouze ve vědomí lidí. V hlavách starousedlíků, kteří je šíří mezi nově přistěhovalé, a tak se povědomí udržuje. Co se ale stane, pokud je tato kontinuita narušena? Některé příběhy se dají znovu odhalit a připomenout, jiné zaniknou. Život jde ale dál. A proto je čas na psaní příběhů nových.

Kam se posouvá pozornost dnešní společnosti? V 19. století to byly středověké hrady odkazující na rytířskou hrdost a romantické skály Máchova kraje. Dnes se společnost spíše orientuje na ekologické, harmonizující až mytické vnímání krajiny, která je plná památných stromů, kamenů a kapliček. [d] I drobné prvky jako jsou studánky, staré aleje či meze naznačující historické dělení polí vypovídají o minulosti srovnatelně důležitě, jako památkově chráněný hrad. Tyto prvky, jenž jsou rovnoměrně rozprostřené po krajině, dotvářejí krajinný ráz a genia loci.

LAND ART
JAKO NOVÉ BODY V KRAJINĚ

Christine Rottenbacher si klade otázku, zda mohou krajinné instalace pomoci vytvořit místo identity a místo pro setkávání. [k] A mohou také podnítit diskusi o takovém životním prostoru, jako jsou Sudety? *„To uvidíme, tento proces ještě není u konce“*, odpovídá si. Takové instalace mohou přispět k *„place making“*, což znamená vzít si prostor zpět, vytvořit prostor, nést zodpovědnost za kus země. Jde vlastně o vytvoření pozitivní stopy v krajině. Nastiňuje dva možné směry, jak k *„place making“* přistupovat:

- Zásahy přímo v místě (vesnici, usedlosti…) – místo získává na významu s každou další interakcí návštěvníka s intervencí. Stejně jako má místo svoji identitu a charakter, mohou se i návštěvníci s místem identifikovat v novém kontextu.
- Zásahy v okolní krajině v širším rozsahu – zaměření na společnou historii regionu, spolupráce s různými aktéry a zprostředkování znalostí o lokalitě.

Simon Schama říká, že cílem umělců tvořící land art je redukovat své zásahy na minimální stopu, která nakonec podlehne přírodním procesům. [c] Svými díly oslavují přírodu bez toho, aby díla tlačili do formátu vystavovatelném v galeriích. Ve skutečnosti se však této formy interpretace nezbavují, ale přesouvají ji do momentu vyfotografování díla. V ten moment dílo rámují ve své „ideální podobě“ podobně, jako plátno v galerii.

Domnívám se, že zachycení díla ve své „čerstvosti“ je také součástí procesu. A naopak porovnání s fotografiemi dalšího života díla může být nosné. Dokumentace by však měla být ryzí a nezkreslená. Díky fotografické publikaci se dílo dostane k více lidem a má mnohem větší dosah. Dílo pak již není jen fyzickým objektem. Stává se myšlenkou, která se může šířit i bez shlédnutí originálu na vlastní oči.

Land art v Königsmühle

REFERENČNÍ PROJEKTY

VÝŠKOVICE

Výškovice se staly modelovým územím pro projekt Obnovy krajiny česko-německého pohraničí. Ten měl poukázat na problematiku destrukce kulturní krajiny v pohraničí a vyvolat mezinárodní diskuzi. Součástí byla krajinářsko-architektonická soutěž na landart instalaci, workshop s místními obyvateli a mezinárodní konference. [l]

[43]

V CENTRU

Česko-německá umělecká a kulturní iniciativa V centru/Im Zentrum otvírá v jesenickém regionu prostor určený ke společnému setkávání a odkrývá bývalé Sudety i v jejich kulturní rovině. Každoročně pořádají festival plný hudby, divadla, literatury, filmu, tance a performance. [m]

[44]

NERATOV

Neratov ve východních Čechách byl ještě nedávno úplně vysídlen, žili tam poslední dva obyvatelé. Sdružení Neratov se snaží vesnici oživit. Vybudovalo zde například speciální základní školu a chráněné dílny. Lidé se sem často sjíždějí podívat na kostel s prosklenou střechou, ač není jedinou stavbou, za jejíž obnovu se spolek zasloužil. Sdružení se také podařilo vdechnoiut nový život poutní tradici celoevropského významu. [i]

[45]

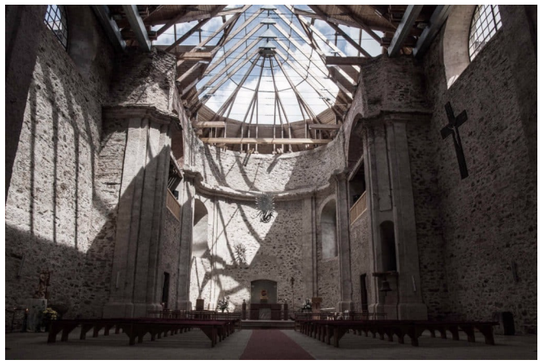

KÖNIGSMÜHLE

Königsmühle, osada v Krušných horách, jež přežila ničení spojené s vysidlováním Sudet. Nebyla zničena, jen zapomenuta. Zub času ji začal postupně rozebíral. Naštěstí se však zachovaly alespoň části staveb, historické zdi a terénní modelace. Spolky DoKrajin a Antikomplex si jedinečnosti místa všimli a rozhodli se lokalitu oživit. Organizují proto landart festival, jehož součástí jsou umělecká díla v krajině, komentované prohlídky vysvětlující historii a hodnotu místa, koncerty, divadlo, přednášky, řemeslné dílny a spoustu dalších akcí. Opuštěná osada se tak stává místem setkávání a obnovy česko-německé spolupráce. [n]

[46]

03

PŘÍRODNÍ POMĚRY

SOPEČNÁ KRAJINA

Reliéf Bruntálské vrchoviny, která je součástí Nízkého Jeseníku, byl utvářen sopečnou činností. Nachází se tu několik vrcholů, které jsou nejmladšími sopkami v České republice. Vznikaly totiž až počátkem pleistocénu, v době člověka neandrtálského lovícího mamuty.

Tyto stratovulkány, tedy „vrstevnaté“ vulkány, v krajině zanechávaly střídavě lávové proudy a málo soudržné vyvřeliny - tufy, sopečné balvany, sopečný popel a pod. Toto střídání materiálů způsobilo onu vrstevnatost. [o]

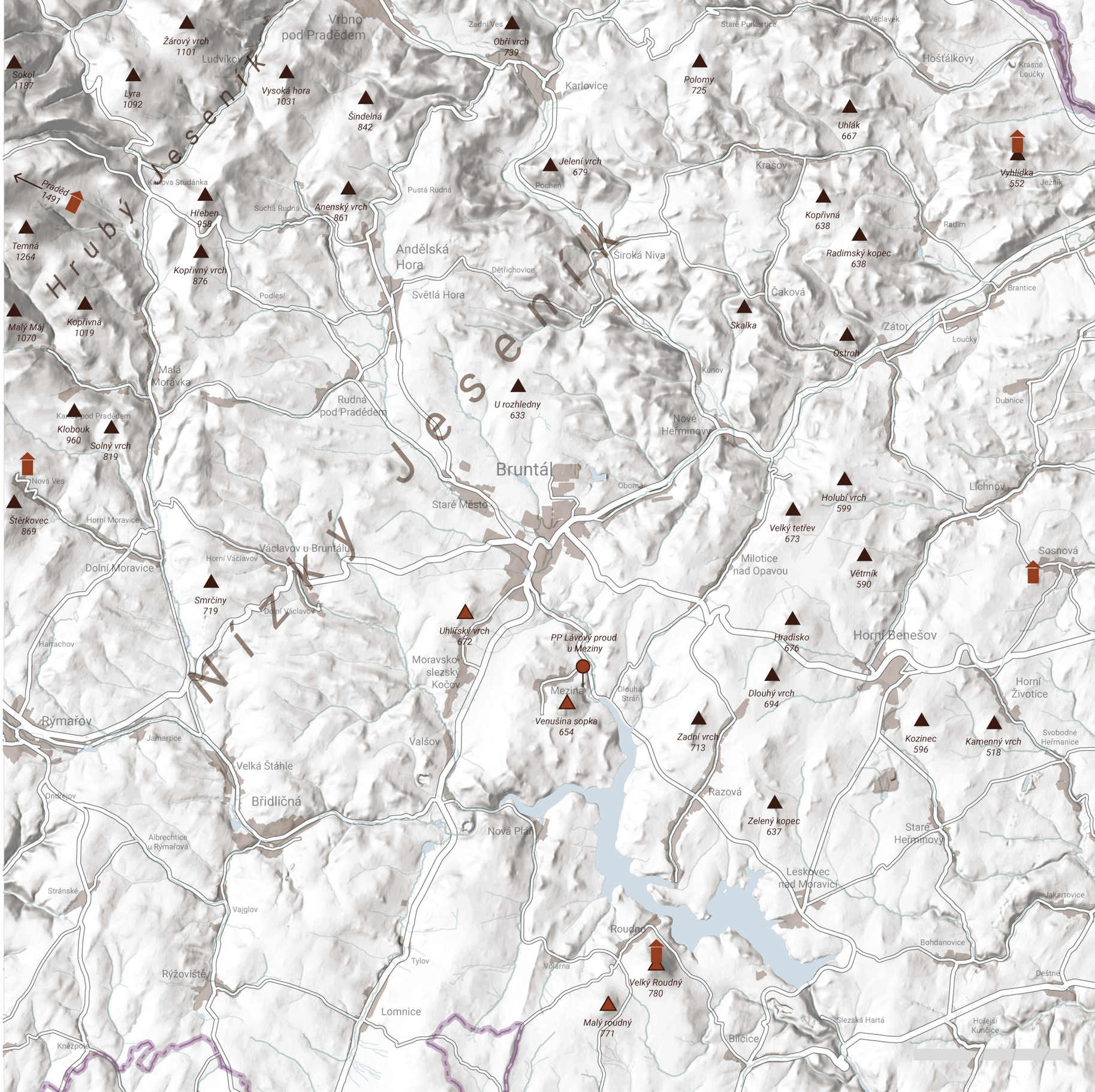

LEGENDA

- vrch
- sopečný vrch
- rozhledna
- přírodní památka Lávový proud u Meziny
- zástavba

0 1 2 4 km

S

GEOLOGIE A PEDOLOGIE

Půda je stěžejní pro porozumění charakteru vegetačního pokryvu. Podle půdní mapy se v řešeném území nacházejí především půdy následujících typů:

kambizemě - plošně nejvíce zastoupený typ, vázaný na podloží skalních hornin, především ve vrchovinných polohách

kryptopodzoly a podzoly – vyluhovaná, neúrodná půda plošně se vyskytující na severozápadě regionu

V menší míře jsou zastoupeny také:

pseudogleje – v okolí Bruntálu, Rázové a Horního Benešova

luvizemě – východně od Horního Benešova

organozemě – západně od Malé Morávky, Světlé Hory a severně od Bruntálu

antropozemě – v malém rozsahu jižně od Bruntálu

VÝZNAMNÉ GEOLOGICKÉ LOKALITY

Praděd - vrcholová partie Jeseníků s četnými mrazovými sruby a karovými uzávěry údolí - Národní přírodní rezervace (NPR) v CHKO

Javorový vrch - Několik desítek šachet a štol, částečně zasutých, vzniklých těžbou železných rud, převážně v 16. až 19. stol. - NPP v CHKO

Suchý vrch - rozsáhlé kamenná moře a sutě kvarcitů, v nejvyšší části též menší přirozené výchozy - Přírodní rezervace (PR) v CHKO

Ludvíkov - Pozůstatky po starých i novějších kutacích pracech (štoly, šachty a rýžoviště) - Zajímavé geol. lokality registrované v ČGS v CHKO

Kyselka - Vysoká - Četné pozůstatky po rýžování v délce asi 700, s relikty vodních nádrží a kanálů nad nimi - Zajímavé geol. lokality registrované v ČGS v CHKO

Nová Rudná - Staré železnorudné doly - Zajímavé geol. lokality registrované v ČGS v CHKO

Velká žíla - Rozsáhlá středověká povrchová dobývka, v CHKO

Uhlířský vrch - Vyhaslá kvartérní sopka - Přírodní památka (PP)

Venušina sopka - Vyhaslá kvartérní sopka, robný relikt struskového kužele výrazně ovlivněný těžbou strusek

Břidličná - lom - Opuštěný lom po těžbě pokrývačských břidlic

Lávový proud u Meziny - Opuštěný lom odkrývá sloupcovou odlučnost bazanitu lávového proudu z Venušiny sopky, Přírodní památka

Velký Roudný - Skalní výchozy ve vrcholové části vulkánu, na svazích odkryty v opuštěných lůmcích - Národní přírodní památka (NPP)

Karlovec - Opuštěný lom v pyroklastických uloženinách a přilehlé drobné výchozy

Razovské tufity - Lom v kvartérních pyroklastikách, Přírodní památka

Bílčice - lom - činný lom na čedič, Zajímavé geologické lokality registrované v ČGS

Slezská Harta - u hráze - Přes 100 m dlouhé defilé bohdanovických vrstev moravického souvrství

[p]

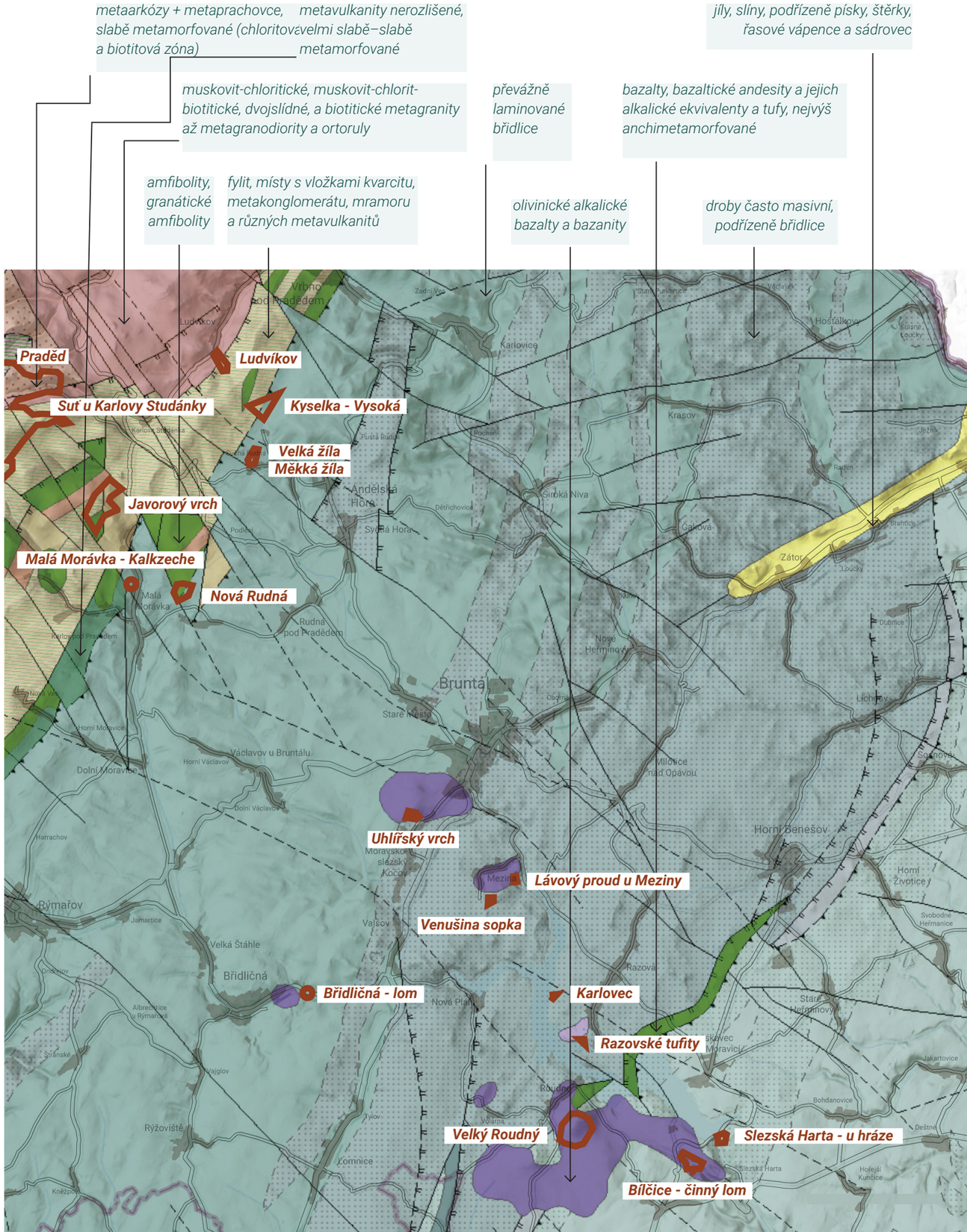

KLIMA

Bruntálsko leží v mírně teplé oblasti (MT2, MT3, MT4), se stoupající nadmořskou výškou pak přechází v chladnou oblast (CH4, CH6, CH7). [a] Na poměrně malém území se tak nacházejí velké klimatické rozdíly. Počasí bývá na obou stranách hřebene Hrubého Jeseníku rovněž rozdílné. Typické jsou zde také inverze, kdy je ve vyšších polohách teplo a slunečno, zatímco údolí jsou zahalená v mlhách.

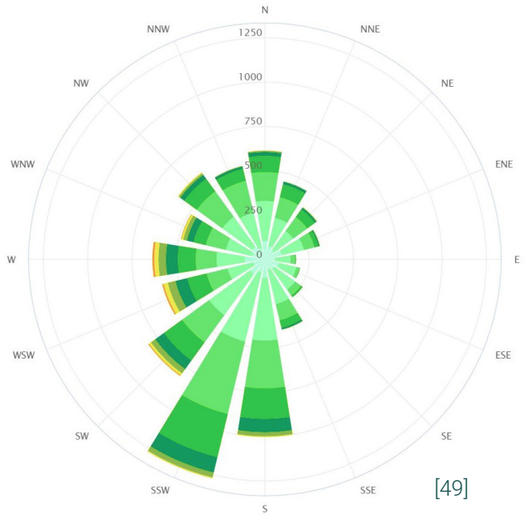

[49]

BRUNTÁL

průměrné teploty a úhrn srážek

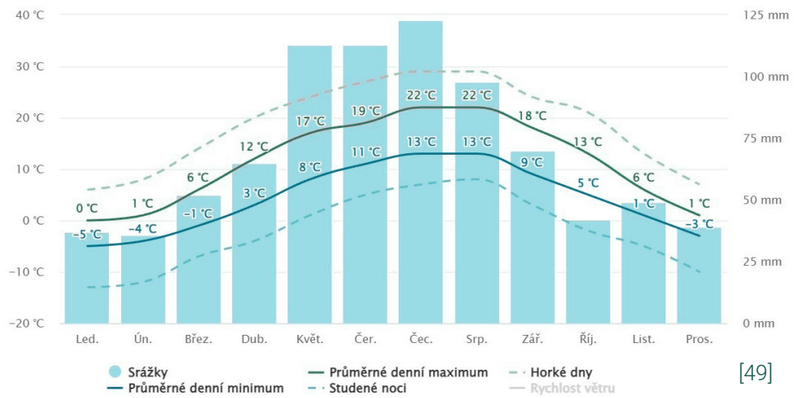

[49]

okolí Bruntálu:

Průměrná roční teplota: 6,2° C,

Vegetační období: 135 dnů

průměrný úhrn srážek/rok: 678 mm

PRADĚD

průměrné teploty a úhrn srážek

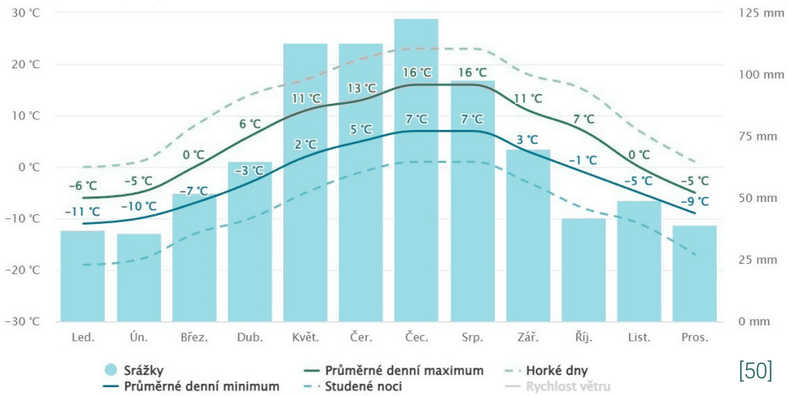

[50]

masiv Jeseníků:

Průměrná roční teplota: 4,5 °C

průměrný úhrn srážek/rok: 1009 mm

KLIMATICKÉ OBLASTI

CH4
léto velmi krátké, chladné a vlhké, přechodné období velmi dlouhé s chladným jarem a mírně chladným podzimem, zima velmi dlouhá, velmi chladná, vlhká s velmi dlouhým trváním sněhové pokrývky

CH6
léto je velmi krátké až krátké, mírně chladné, vlhké až velmi vlhké, přechodné období dlouhé s chladným jarem a mírně chladným podzimem, zima je velmi dlouhá, mírně chladná, vlhká s dlouhým trváním sněhové pokrývky

CH7
velmi krátké až krátké léto, mírně chladné a vlhké, přechodné období je dlouhé, mírně chladné jaro a mírný podzim. Zima je dlouhá, mírná, mírně vlhká s dlouhým trváním sněhové pokrývky

MT2
krátké, mírné, mírně vlhké léto, jaro krátké a mírné, zima mírná, normálně dlouhá, suchá

MT3
normálně dlouhé až delší jaro, krátké mírné, mírně suché léto, podzim mírný, normálně dlouhý až delší, zima mírná až mírně chladná, suchá, normálně dlouhá

MT4
mírné krátké jaro, krátké mírné, suché až mírně suché léto, podzim mírný, krátký podzim, mírně teplá, suchá zima

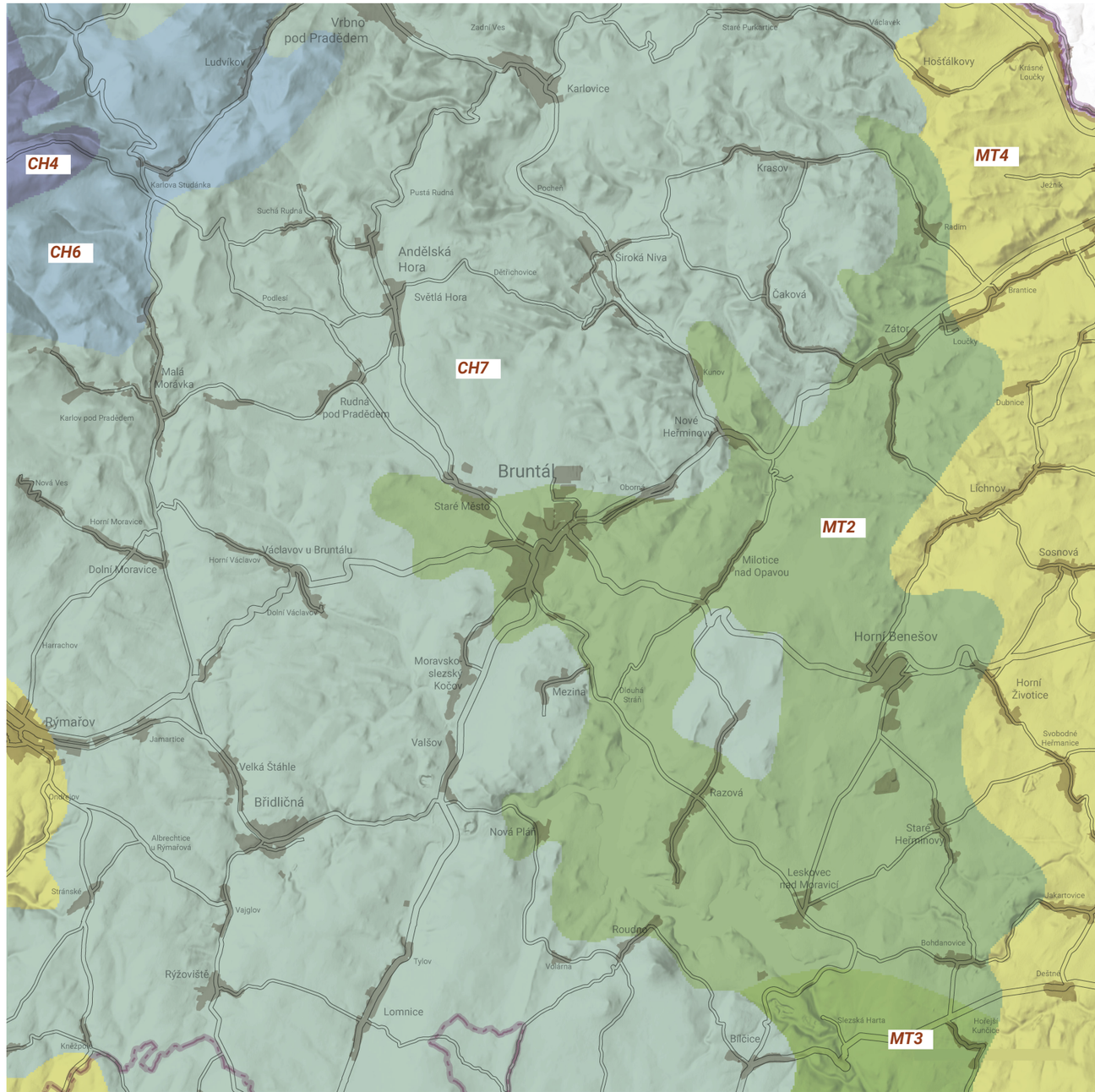

VEGETACE

Vegetace je výrazně pozměněna působením člověka v krajině. Přirozeně by se na Bruntálsku vyskytovaly především bučiny, v nižších polohách i dubohabřiny. Naopak ve vyšších polohách Hrubého Jeseníku by se už přirozeně vyskytovaly smrky. Smrky byly ale vysazovány celoplošně jako monokultury i do poloh, kam nepatří. Nestabilní porosty doplatily na tento nesprávný management kůrovcovou kalamitou. Na Bruntálsku je velká část porostů silně poškozena.

Velmi hodnotnými stanovišti jsou zachovalé remízky a meze lemující hrany pozemků. V těchto velmi bohatých společenstvech na kamenicích dominují lípa srdčitá a javor klen spolu s břízou bělokorou, jeřábem ptačím, třešení ptačí, lísky, růží šípkovou, bezu černého a hlohu obecného. [a] Tato liniová stanoviště mají vysokou ekologickou hodnotu. Z velké části se skládají z ekotonů, tedy přechodných zón mezi dvěma společenstvy, která jsou mimořádně druhově rozmanitá.

Velmi hodnotné jsou také zamokřené louky a remízky vyskytující se v terénních sníženinách podél vodních toků a jejich pramenišť. Takové lokality nejsou hospodářsky využívány a jsou tedy stanovišti přírodě blízkými, odkud se mohou organismy rozšiřovat i dále do zemědělské krajiny.

Specifickými lokalitami jsou také vrcholy sopek (Velký a Malý Roudný, Uhlířský vrch, Venušina sopka). Vulkanity tvoří jedinečný substrát pro suchomilné rostliny. Ze dřevin zde převažuje bříza a topol osika, dále borovice, modřín, jeřáb. [a]

↓ Zachovalé meze dělící pozemky [3]

MAPA POTENCIÁLNÍ
PŘIROZENÉ VEGETACE

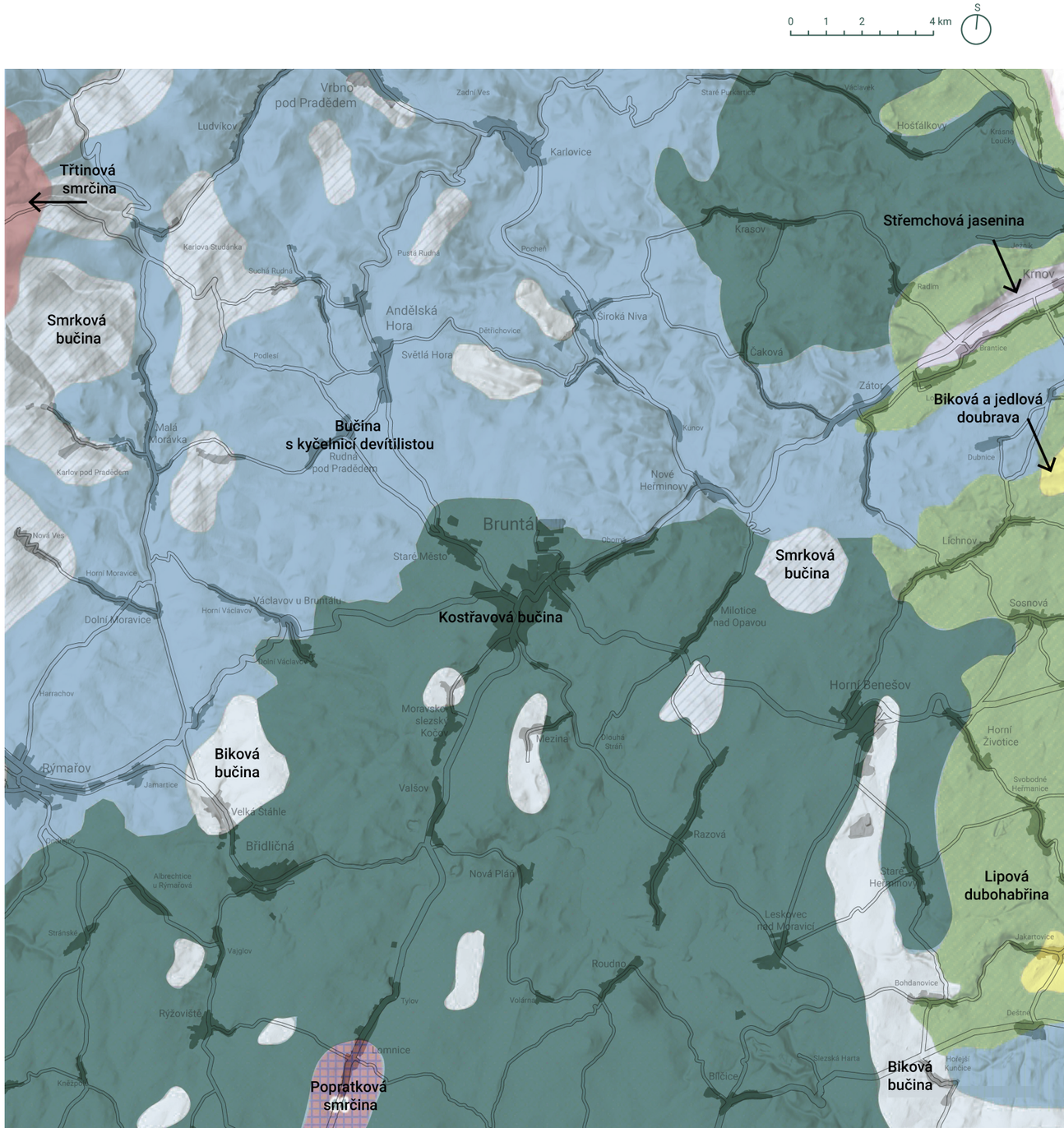

HISTORICKÝ KOTEXT

HISTORIE BRUNTÁLSKA

NEOLIT

Dnešní podoba krajiny je výsledkem tisíce let dlouhého procesu, kdy se člověk snaží přírodu přeměnit do kulturního prostředí. Tento proces započal před asi 10 000 lety, kdy člověk přešel od společnosti lovců a sběračů k usedlému způsobu života. [a] Umožnila to neolitická revoluce, tedy počátek zemědělství. Tehdy ale ještě bruntálské nehostinné podhůří hor nebylo třeba obydlovat. Bylo dostatek úrodnějších oblastí, ve kterých se lépe žilo.

↑ způsob obhospodařování krajiny [4], v pozadí kostel Panny Marie Pomocné na Uhlířském vrchu, 1915

STŘEDOVĚK

Jesenické podhůří bylo v raném středověku osídleno slovanským obyvatelstvem, byť velmi řídce. [a] Zachovaly se však některé slovanské místní názvy. Osady byly v místech dnešních Bílčic, Roudna, a Dvorců.

Na počátku 13. století byla vytyčena nová zemská stezka, vedoucí přes Rýžoviště a Bruntál ke Krnovu. Do území tedy přichází německé obyvatelstvo, s čímž souvisí vznik nových sídel, např. Starého Města. Během této tzv. vnější německé kolonizace sem nepronikalo ani tak německé etnikum jako takové, ale především způsob hospodaření, nové technologie a právní normy, což zanechalo výrazný otisk v krajině.

Na počátku 13. století také výrazně rostl zájem Přemyslovců a nerostné bohatství kraje. Zakládaly se proto sídla i v horských oblastech poblíž rudných nalezišť. Centrem regionu se stalo hornické město Bruntál, založené na německém právu.

↓ záhumenicová plužina severně [5], úseková plužina jižně od Starého Města, 1937

Od druhé poloviny 13. století už probíhala kolonizace i v jižních částech Bruntálska. Německé vesnice se zakládaly i na místech původních slovanských osad, jejichž názvy se někdy zachovaly v německé transkripci. Během česko-uherských válek v 15. století ale mnoho vesnic zpustlo.

Vrcholný středověk znamenal rozsáhlé odlesnění a celkovou změnu rázu krajiny. Krajina se stala mozaikou pastvin, polí a doprovodné zeleně. Soukromé vlastnictví a dědičnost půdy vedla k dlouhodobému plánování hospodaření a vzniku trojpolní zemědělské hospodářské soustavy. Nyní vzniká charakteristický obraz sídel v krajině - traťová plužina. Záhumenicové parcely nacházející se nejblíže sídlu byly využívány pro zahradničení a sadařství a tvořily tak vegetační pás kolem obce. Tento typický charakter rozhraní mezi sídlem a krajinou je stále čitelný např. v obcích Dlouhá stráň, Mezina, Rudná pod Pradědem nebo Suchá Rudná.

RANÝ NOVOVĚK

V 16. století došlo k velkému rozkvětu hornictví a s tím spojeného přílivu obyvatel a zakládání nových obcí. [a] Těžily se zejména barevné kovy a železná ruda. V 2. polovině 16. století bylo založeno město Andělská Hora s nalezišti zlata a stříbra. Těžil se zde také cín, měď, skalice a kamenec. Kvůli těžbě železné rudy též vznikly Karlovice a Adamov. Zlato se v regionu rýžovalo již od 14. století. Nejvíce ve Vrbnu pod Pradědem, které bylo v roce 1611 povýšeno na město. V té době také získalo své nové jméno. Původně neslo název Gesenek (Jeseník).

Od poloviny 16. století kraj sužovaly morové epidemie. Drastický úbytek obyvatel je spojován s vlnami moru v letech 1548, 1645, 1714 a 1717.

Zrušení nevolnictví na bruntálském panství v roce 1652 umožnilo pohyb obyvatelstva. To vedlo k zakládání nových vesnic. Např. roku 1672 na tomto území byly nově založeny železárny, díky kterým následně vznikl Ludvíkov. Po roce 1700 však hornictví začalo upadat a tím ustala i kolonizace území.

Ve 2. polovině 18. století se osidlovaly a rozparcelovaly panské dvory. Např. tak z panské stáje vznikla Volárna

19. STOLETÍ

V 19. století se města rozvíjela a počet obyvatel narůstal. Městské zástavbě ustoupily městské hradby a města se rozšiřovala dále do volné krajiny. V údolí řeky Moravice byly zakládány továrny, které nabízely práci nově příchozímu obyvatelstvu. U Bílčic vznikla dokonce tovární kolonie Spachendorf. [a] Rozvíjející se průmyslová výroba měla za následek úbytek obyvatel v zemědělských oblastech.

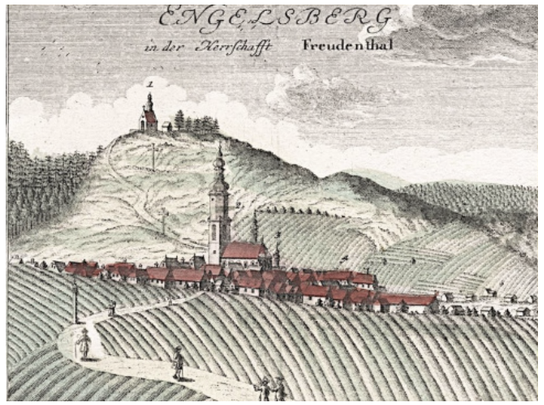

→ Rýmařov [6], 1693

→ Andělská hora [7], Pouť

→ Andělská hora, Homann, mědiryt [8], 1838

→ Bruntál – F. B. Werner [9], 1737

KRAJINA PO 2. SVĚTOVÉ VÁLCE

Odsunem Němců v roce 1945-46 došlo k radikální výměně obyvatel. Noví obyvatelé přicházeli převážně z hornatých částí jihovýchodní Moravy, Valašska, z východní a severní oblasti Olomoucka.

Noví osídlenci přicházeli na Bruntálsko od roku 1945 převážně z hornatých částí jihovýchodní Moravy, Valašska, z východní a severní oblasti Olomoucka. Kromě Čechů zde byli zastoupeni ve velké míře také Slováci přicházející z Pováží a Šaryše (najít mezi nimi můžeme i Rusíny) a osídlující především Milotice a Jelení. Dále se jednalo o repatrianty z Rumunska. Ve Vrbně a okolí se usídlili Poláci od Ratiboře. Nepatrné zastoupení zde měli i Němci ze smíšených manželství, ale i odborníci. Přišlo také větší množství řeckých emigrantů. [a]

Krajina Sudet se stala zemí zaslíbenou. Vše, co zde po Němcích zbylo, bylo najednou k rozebrání. Sjížděli se proto lidé z celé střední Evropy, a to především ti, kteří prahli po lehce získaném majetku. Přivlastňování se stalo samozřejmostí a považovalo se za historickou spravedlnost. Nejenom, že se kradlo, ale také rabovalo a ve velkém ničilo. A bylo to považováno za normální a správné, Češi se chtěli pomstít. V celém česko-německém pohraničí tak zaniklo na 3000 obcí. [j]

V obcích se tak utvářelo nové, neukotvené společenství, které řešilo především existenční otázky. [q] Nově příchozí měli zpravidla jednoduchou motivaci: Touhu ničit a pomstít se Němcům a touhu po lehce nabytém majetku, a tedy nechuť pracovat.

Lidé se mohli do fungujících stavení nastěhovat a pokračovat v hospodaření. Mohli využít všechno to bohatství a krajinu dále rozvíjet. To ale většinou nechtěli, cílem bylo krajinu vykořistit nebo zhanobit. Zemi nechat zpustnout a posvátná místa tím znesvětit. Němci byli vysídleni nejenom fyzicky, ale i všechny zvyklosti a tradice s nimi spojené byly zpřetrhány. Rabovaly se kostely, vyvracely hroby a rozbíjely sochy. Nejdříve se ukradly největší cennosti a zpustošily největší symboly – kradlo se zlato z kostelů, ničily oltáře a kříže. Následovalo ničení všeho ostatního, až zbyly jen zpustošené stavby. Po několika desítkách let se stavby začaly natolik rozpadat, že nezbývalo, než je zdemolovat. Takovým nedůstojným způsobem byly demolovány i hřbitovy, a to nejenom německé, ale i židovské. Kosti se sypaly ze lžic bagrů a dnes už nikdo nepozná, že člověk stojí na místě posledního odpočinku.

Sudetská krajina ztratila svůj duchovní rozměr, který zde obyvatelé po staletí budovali. Kostely na návsích nahradily betonové samoobsluhy, kdejaká kaple u cesty se stala přístřeškem u zastávky autobusu. Z kultivované krajiny se stala divočina. Najednou nebyl, kdo by se o ni staral. A pokud byl, tak většinou nechtěl. Krajina rychle zpustla a zarostla. [j]

Ke konci čtyřicátých a na počátku padesátých let navíc docházelo k odlivu obyvatelstva. Osídlenci se kvůli chladnějšímu podnebí a hospodářským podmínkám vraceli zpátky do vnitrozemí. [a]

Obyvatelé jsou tu stále cizinci ve zpustošené krajině. Na venkově se usadili chalupáři. Každodenní život odsud mizí. [j] Mladí lidé zde žít nechtějí a tak odcházejí do větších měst. Tudíž obyvatelstvo stárne.

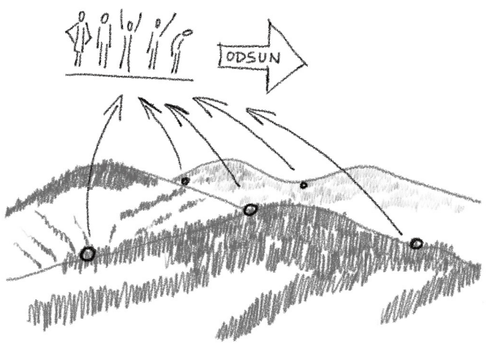

SUKCESE KRAJINY

V Sudetech se najde mnoho míst, kde se přestalo žít. Majetek spojený s obhospodařováním krajiny byl rozkraden nebo zničen. Pokud zde zůstal, chybí tady lidé, kteří by ho spravovali nebo budovali nový. Opuštěné budovy JZD, pole, louky – vše začíná zarůstat. Kulturní krajinu si přebírá sukcese. [h]

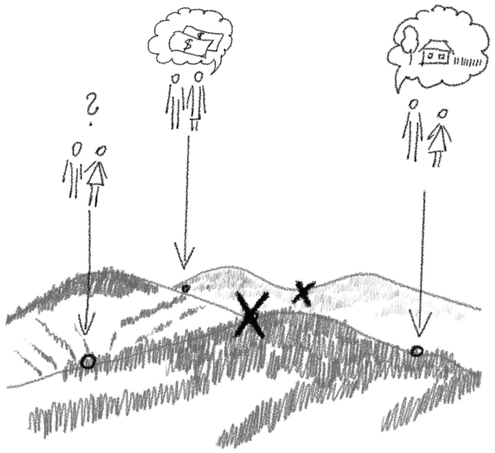

Oblast sudetských Němců [10] ve 30. letech 20. století

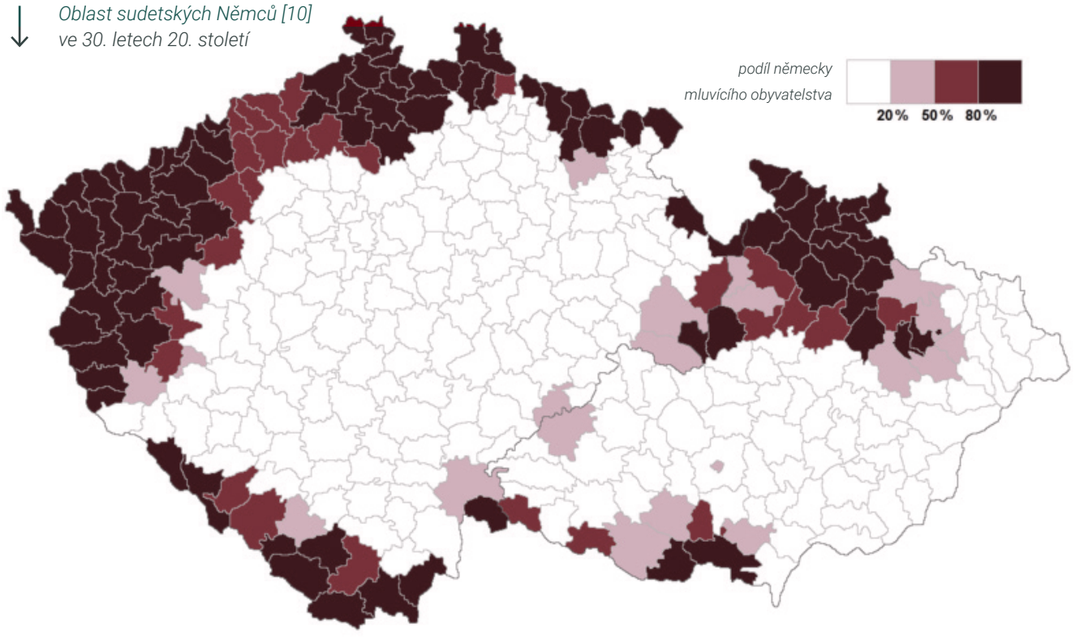

SÍDELNÍ STRUKTURA

05

SÍDELNÍ STRUKTURA

Na uspořádání sídel má zásadní vliv charakter krajiny. Bruntálsko je oblast hornatá, často tedy špatně dostupná a klimaticky nepříznivá. V hornatých polohách se sídla rozvíjela lineárně a vznikaly údolní a lánové návesní vsi. V rovinatějších částech území se utvářely i návesní ortogonální či neortogonální vsi.

Výraznější kolonizace řešeného území probíhala od 13. století. K výraznějšímu rozšiřování zástavby pak docházelo v 18. století, kdy se díky pozemkové reformě rozdělily pozemky poddaným. Rozšiřovaly se tedy zejména vesnice u vrchnostenských dvorů, které se rozvíjely komponovaně a pravidelně.

Vlivem průmyslové revoluce se pak rozvíjejí velká sídla směrem do volné krajiny - Bruntál, Horní Benešov, Rýmařov apod. Krajina je zpřístupněna díky rozvoji železnice a do obrazu krajiny se promítá i síť elektrického napětí. Obraz krajiny se značně mění, už není tak přírodě blízký.

Se změnou způsobu hospodaření v 2. polovině 20. století se změnil i způsob života obyvatel a jejich nároky na sídla, ve kterých žijí. Bydlení už nebylo spojeno s prací a pro každou funkci byly tvořeny centralizované areály (sídliště, výrobní areály). Původní stavení byla často necitlivě transformována pro funkci obytnou nebo rekreační. Nekoordinovanost podobných zásahů vedla k narušení charakteru mnohých sídel. Docházelo také k výstavbám chatových oblastí, které mají požadavky na sezónní fungování vybavenosti. [a]

Současná sídelní struktura je výsledkem historického vývoje. Je tedy dokladem doby a nositelem paměti krajiny, která pamatuje dobré i zlé - zakládání sídel i jejich mizení.

LEGENDA

sídla

okresní města

sídla nad 2000 obyvatel

0 1 2 4 km

S

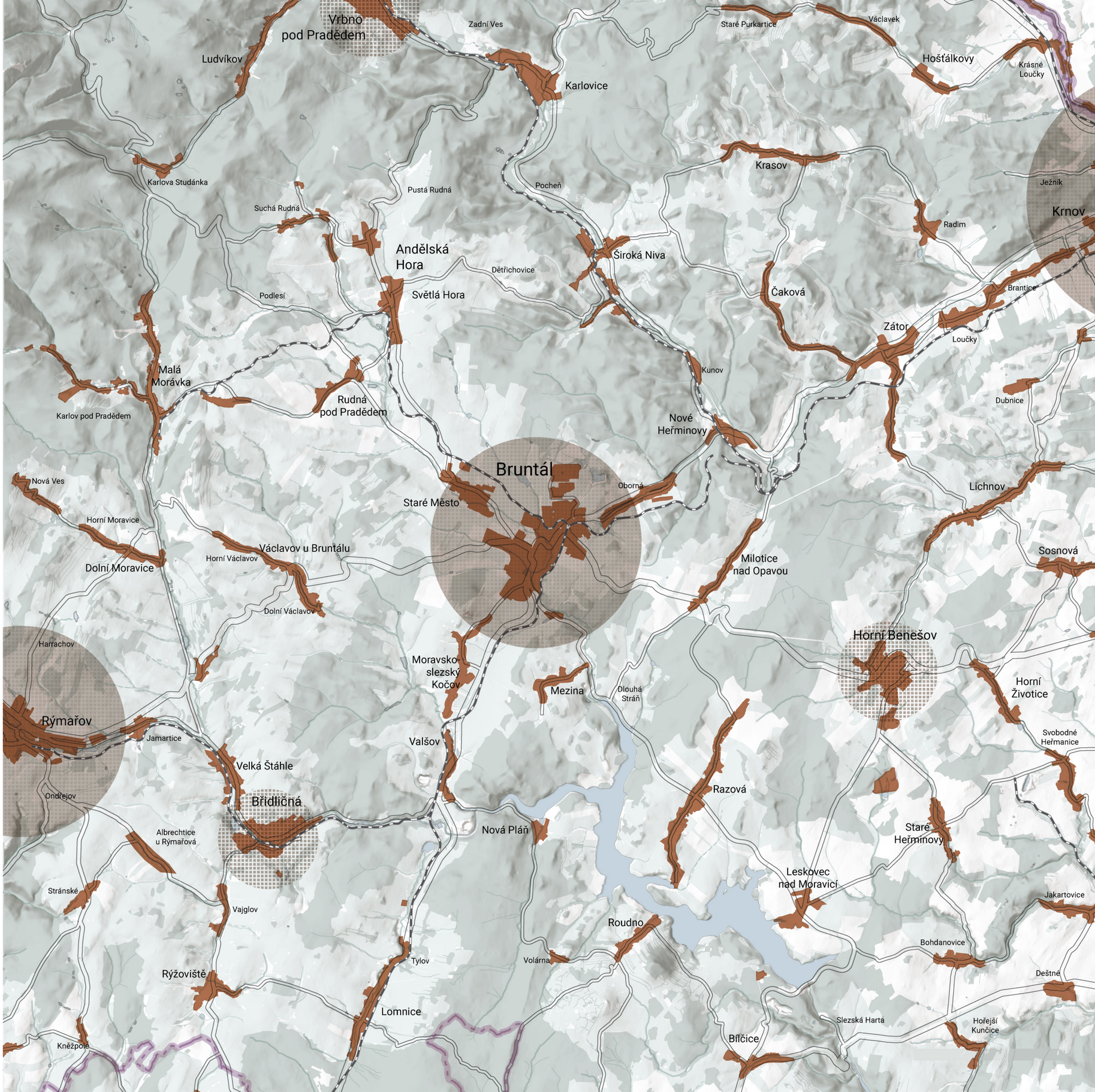

ZÁNIK SÍDEL

Na našem území existovalo nejvíce sídel ve středověku. Byly rovnoměrně roztroušené v krajině, protože se lidé museli během jednoho dne dostat na všechny své pozemky, aby je obhospodařovávali. Sídla tak tvořila hustou síť propletenou místními i velkými zemskými stezkami.

S měnícím se způsobem života a technologiemi a organizací zemědělství však není nutné žít v blízkosti spravovaných polností. S rozvojem dopravy se „zkracují" vzdálenosti a lidé se přesidlují do větších sídel s lepší vybaveností.

Proces vysidlování je tedy kontinuální proces, který byl ale často vyvolán i konkrétní příčinou. Tou mohla být živelná pohroma jako povodeň, požár či epidemie. Často šlo o války, v českých zemích měla velký vliv třicetiletá válka (vesnice byly nejen zničené, ale i ekonomicky vyčerpané).

Dnes musí často ustoupit kvůli těžbě nerostných surovin či výstavbě vodní nádrže.

V pohraničí byl příčinou vysidlování obcí odsun německého obyvatelstva po druhé světové válce. Vesnice byly buď ponechány prázdné záměrně jakožto nárazníkové pohraniční pásmo, anebo zde proběhlo neúspěšné dosídlení. Pravdou však je, že dotčená sídla se často postupně vysidlovala již před válkou kvůli své nevýhodné geografické poloze a tento trend můžeme pozorovat za hranicemi České republiky. Dosidlování proto nebylo zamýšleno do původního stavu, bylo totiž jasné, že pohraniční oblast tolik lidí již neuživí.

K zániku obcí nedochází jen po jejich fyzické stránce, ale právě postupným vysidlováním. Drobné odlehlé obce jsou dnes často využívány k druhému bydlení právě pro jejich klid a obklopení přírodou. V takových případech jsou nemovitosti dobře spravované, ale přesto jsou vesnice mrtvé. Ožívají jen o víkendech.

Zánik sídel často znamená také kulturní ztrátu. Lidé, kteří zde žili, ho vnímali jako domov plný tradic, které jsou potom zapomenuty. [r]

Na Bruntálsku nalezneme několik příkladů zániků sídel. Některé jsou vázány na vysídlení německého obyvatelstva, některé na výstavbu vodní nádrže Slezská Harta. Snad ve všech obcích ale můžeme pozorovat zánik sídla jakožto komunity. V obcích zůstalo jen málo původních obyvatel a noví osídlenci k místu neměli vztah. Celá oblast tak prošla transformačním procesem, který proměnil kraj nejen národnostně, ale také kulturně a sociálně.

MAPA ZANIKLÝCH OBCÍ

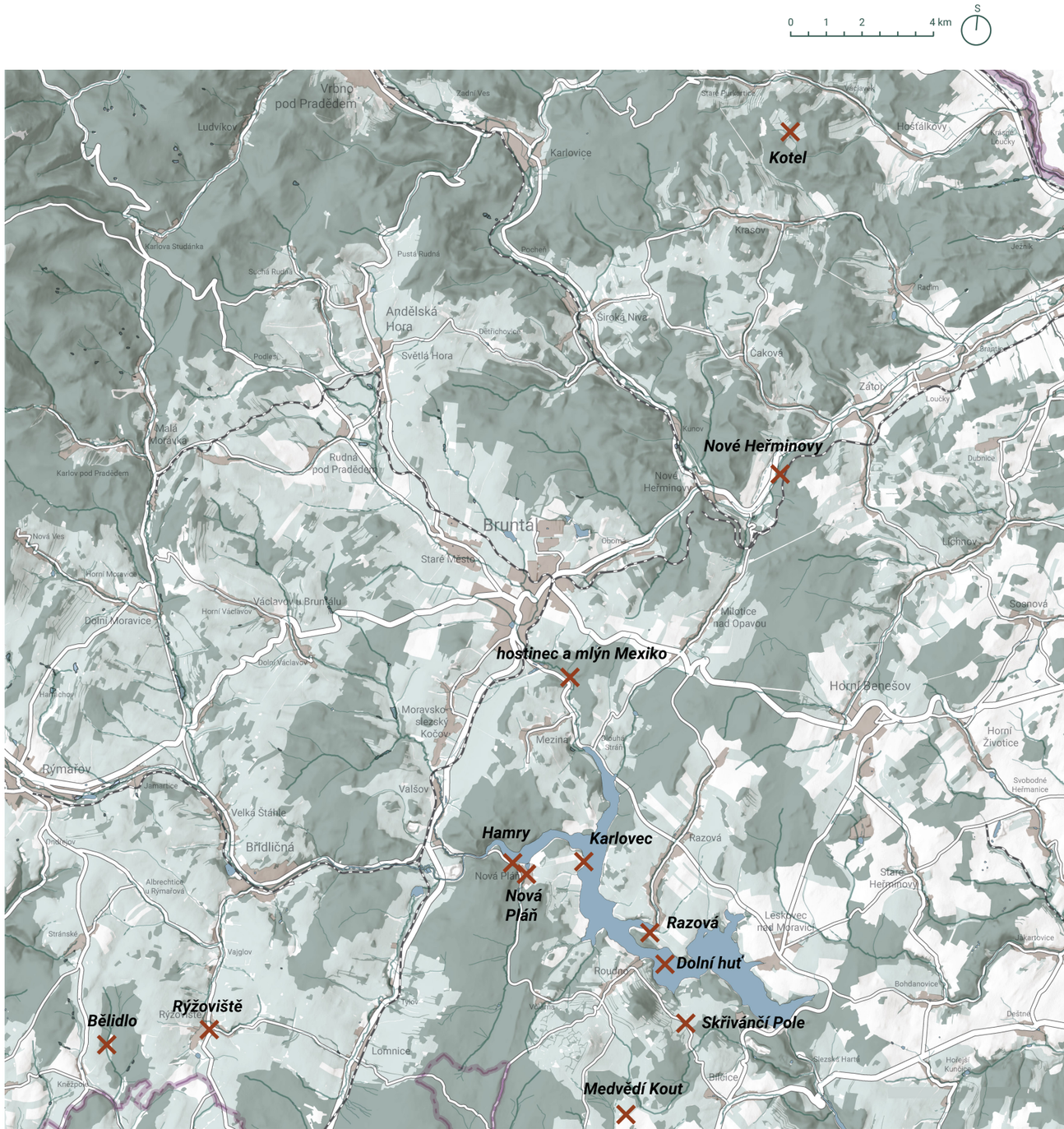

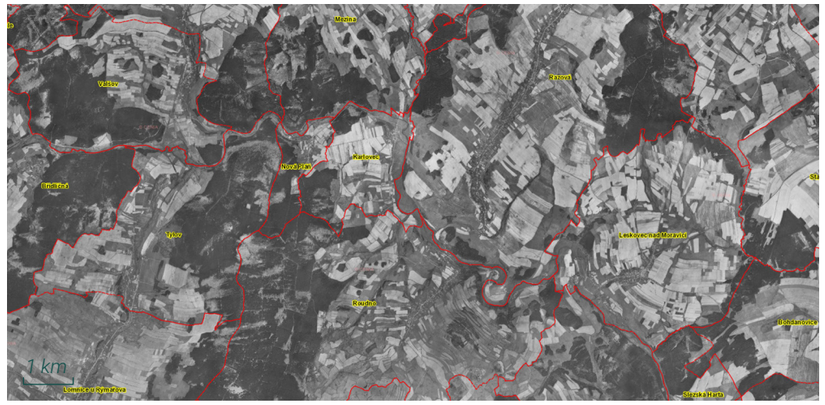

ZÁNIK OBCÍ KVŮLI VÝSTAVBĚ NÁDRŽE SLEZSKÉ HARTY

Vodní nádrž Slezská Harta zaplavila údolí Moravice a zabírá celkovou plochu 874 ha. Vodní dílo bylo dokončeno roku 1997.

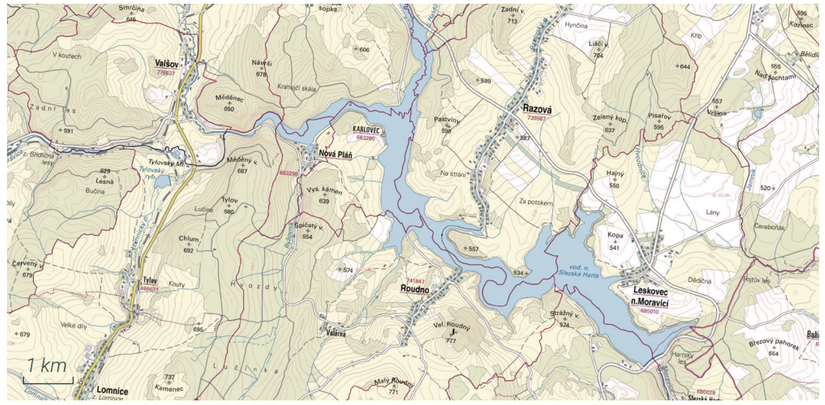

↑ *letecké snímkování [3] 1955*

← *současný polohopis [3]*

Výstavba byla komplikována řadou okolností – geologicky komplikovanými podmínkami, změnou politického klimatu, nedostatkem finančních prostředků i námitkami proti dokončení v průběhu výstavby. I když se o vybudování přehrady jednalo řadu let, většina obyvatel v postižené oblasti nevěřila, že se akce uskuteční. [s]

Výstavbě nádrže nakonec muselo ustoupit několik obcí. Částečně byly zatopeny obce Nová Pláň, Razová, Dlouhá Stráň, Leskovec a Roudno. Karlovec byl kromě kostela zatopen úplně.

Obyvatelé se museli vystěhovat, šli zpravidla do okolních obcí či v panelových bytů v nedalekém Bruntále.

V létě 1997 přišly velké povodně, které zaplavily velký kus Moravy a Slezska. Bez tehdy ještě prázdné nádrže by byly škody mnohem větší. Příval povodňové vody zkrátil plánované několikaleté napouštění přehrady na několik dní. [t]

Železobetonový most nedaleko Leskovce nad Moravicí [11] je jedinou zachovanou stavbou na dně přehrady. Vedl přes řeku Moravici k závodu Lisoven nových hmot a také byl spojnicí mezi Leskovcem a Roudnem.Nyní se stal oblíbeným potápěčským cílem. ↑

KARLOVEC

Vesnice Karlovec ustoupila výstavbě nádrže a spolu s ní i jejich 600 obyvatel. Už od 60. let zde byla stavební uzávěra, v 90. letech pak byla téměř celá zbořena.

↓ *V Karlovci zůstal zachován pouze kostel sv. Jana Nepomuckého s farou [13], který se nyní nachází na břehu nádrže.*

→ *Karlovec před zatopením [12]*

→ *stejný pohled na Karlovec po zatopení [12]*

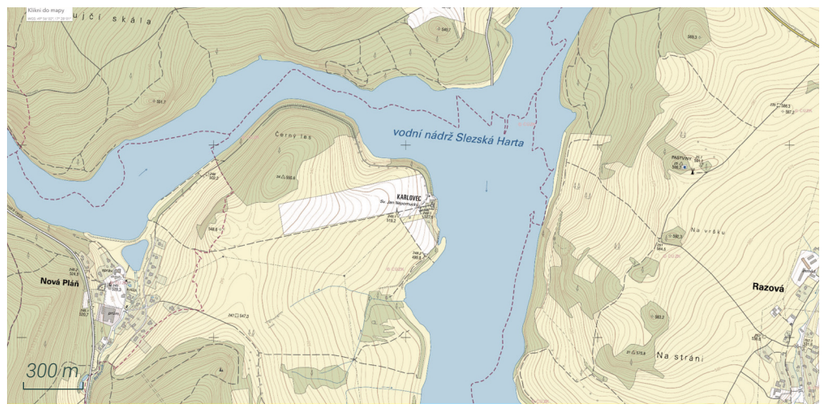

↑ *letecké snímkování [3] 1955*

← *současný polohopis [3]*

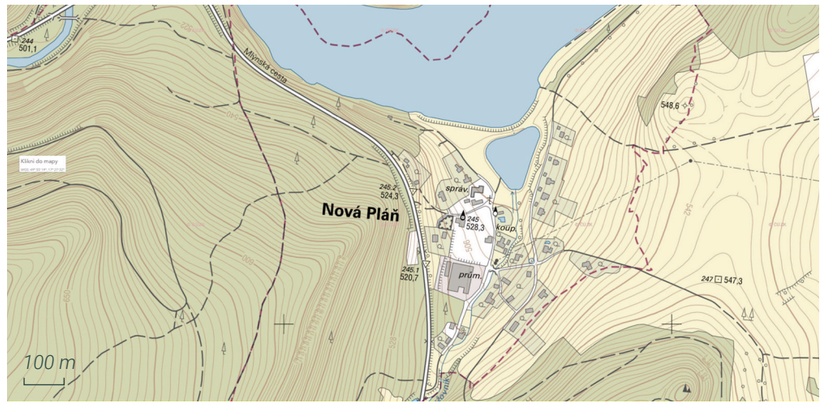

NOVÁ PLÁŇ

Nová Pláň se rozprostírala v údolí „Mýdlového potoka“, který se nedaleko od vesnice vléval do Moravice. Vesnice byla založena při měděném Hamru, později zde byla i továrna na měděné zboží. Obec tak byla vystavěna nově na pláni nad obcí Karlovec.

Vesnice měla léčivý pramen kyselky, který byl lákadlem rekreantů. Vyvěral na „Louce studní“ mezi měděným hamrem a Moravicí. Časem ale vyschnl a objevil se v továrním příkopu hamru. Při výstavbě přehrady byl pramen zasypán. [u]

Při výstavbě nádrže Slezská Harta byla velká část obce Nová Pláň zatopena, čímž se stala jednou z nejmenších obcí v České republice. Část obce byla zbourána a plocha zatopena. Z původní zástavby zbyla pouze jižní část. Městský úřad, který kdysi býval v centru obce se nyní nachází na jejím severním okraji a sídlo tak nepřirozeně navazuje na vodní nádrž.

↑ *letecké snímkování [3] 1955*

← *současný polohopis [3]*

→ *Pohlednice z roku 1899 [14] zobrazuje vesnici Novou Pláň a její starou továrnu*

→ *Letecký snímek obce Nová Pláň z roku 2020 [15], obecní úřad se nachází nepřirozeně na okraji intravilánu*

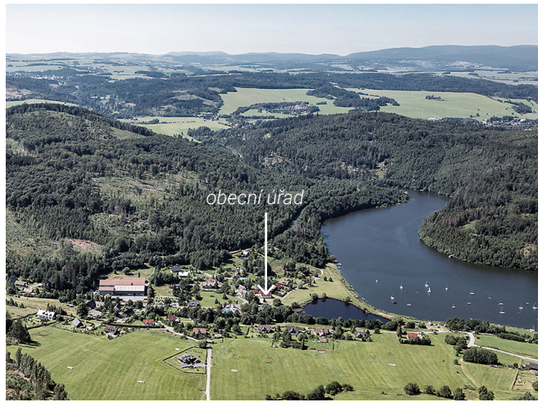

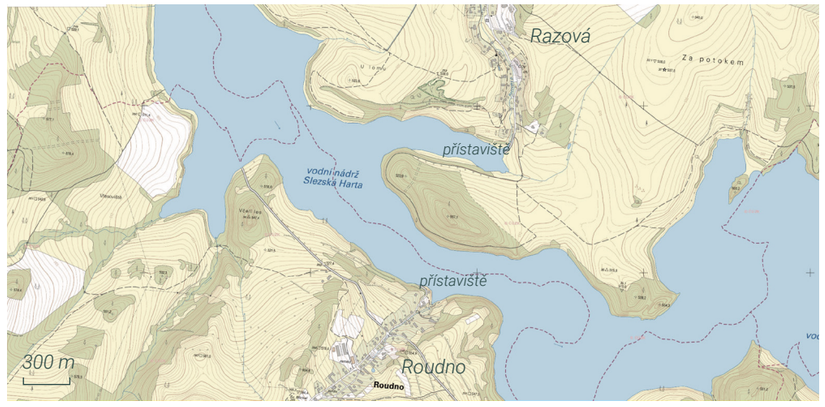

RAZOVÁ A ROUDNO

Nově vzniklá vodní plocha zpřetrhala přirozené prostorové vazby a stala se barierou v prostoru, kterou nelze jednoduše překonat. Dříve komunikující obce se nyní ocitly na opačných březích bez možnosti kontaktu, jako je tomu s Razovou a Roudnem.

Razová byla z části zatopena. Zmizely také mlýny v údolí Moravice.

↑ *letecké snímkování [3] 1955*

← *současný polohopis [3]*

→ *Cesta z Roudna směrem k Razové [15], která nyní končí u vody. Nyní se na břehu nachází přístaviště a mezi oběma obcemi se lze dopravit vyhlídkovou lodí.*

→ *Přívoz v Razové [16]*

KOTEL

Osada kotel měla uspořádání traťové plužiny, kdy ke každému stavení náležel pás půdy směrem od vesnice. Měli tak všechna stavení srovnatelné podmínky pro hospodaření - vlastnili pozemky jak blízko za stavením, tak dále v kopcích.

↑ *letecké snímkování 1955 [3]*

← *současná ortofoto mapa [3]*

Osada Kotel pak byla vysídlena po 2. světové válce a noví obyvatelé už sem nepřišli. Objekty pomalu chátraly až zbylo do dnešních dní jen torzo jednoho stavení.

Původní velikost osady však lze číst podle zachovalých mezí, které dělily jednotlivé pozemky.

→ *Poslední zachovalá stavba v osadě Kotel [18], resp. pozůstatky obvodového zdiva*

→ *[19]*

HUTOV

Osada Hutov ležela nedaleko Jiříkova. Po vysídlení německého obyvatelstva začala osada upadat, ale ještě nějakou dobu zde byl obydlený statek. Dnes tu jsou zbytky zdí několika domů, sklep a kaple sv. Anny. Kromě toho se v okolí nachází řada zatopených 30-40 m hlubokých břidličných lomů, ve kterých nacházeli místní obživu. [v]

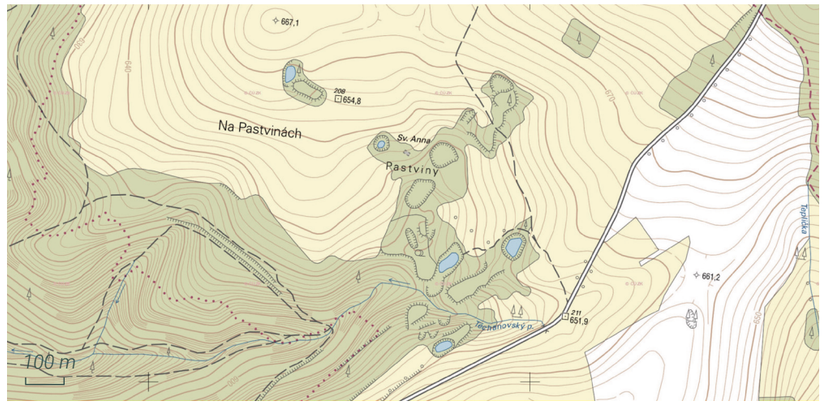

↑ *letecké snímkování 1955 [3], obec v procesu demolice s několika posledními stavbami*

← *současný polohopis [3], patrné jsou zatopené břidličné lomy*

↑ *kaple sv. Anny v Hutově je posledním zachovalým objektem [20]*

↑ *interier chátrající kaple [21]*

→ *dobová pohlednice, osada Hutov [22]*

→ *dobová fotografie, osada Hutov [20]*

PROSTUPNOST

06

VÝVOJ KOMUNIKAČNÍ SÍTĚ

Od středověku se utvářela síť stezek, které nejdříve nebyly pevně fixovány. Jednalo se spíše o pěšiny a cesty, které kopírovaly terén a měnily se dle velikosti přepravovaného zboží a měnících se vztahů v území. Zemské cesty, tedy tehdejší hlavní dopravní tahy, dnes částečně kopírují hlavní silniční tahy. [a]

→

Müllerova mapa Moravy [23] 1720

Dříve byla logika cest jiná, než dnes. Nejdůležitější nebyla krátká cesta, ale cesta bezpečná a respektující terén. Někdy se nevyplatilo jít údolím, protože byly tvořeny především podmáčenými loukami, kudy se projít nedalo. Proto si můžeme všimnout cesty vedoucí z rozcestí mezi Břidličnou a Andělskou Horou severně do hor, kdy cesta kopíruje horské hřebeny - v létě suché, v zimě s odvátým sněhem.

Historicky zemská cesta přes Bruntál nevedla. Vedla přes dnes už menší sídla Břidličnou, Andělskou Horu a Vrbno pod Pradědem. Stezka důležitost těchto sídel posilovala.

Oproti tomu dnes větší město Rýmařov bylo v té době pouhou vesnicí.

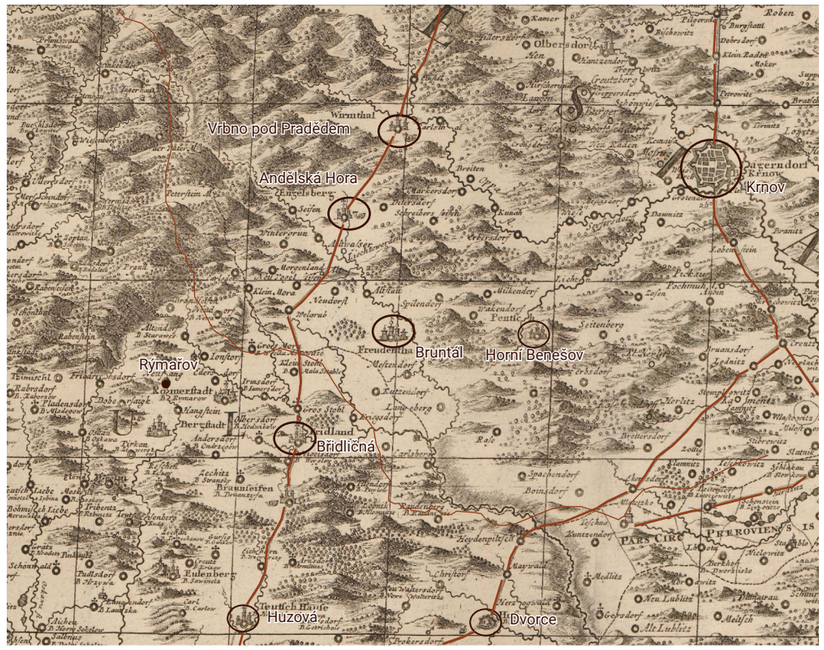

→

I. vojenské mapování 1764-68 [24]

Poměrně podrobné mapování zobrazuje sídelní strukturu rozvíjející se převážně liniově v údolích. Kromě cest navzájem propojujících jednotlivá sídla si můžeme všimnout cest, jež zpřístupňovaly zemědělské pozemky. Např. ve Starém Městě cesty stoupají po spádnici do kopců a kopírují tak hranice pozemků.

→

II. vojenské mapování 1836-52 [25]

Je zde patrná cesta na Uhlířský vrch u Bruntálu. Cesta je lemována lípovou alejí, jejíž vznik inicioval místodržitel baron von Riedheim, výsadba proběhla v letech 1766-1770. Na vrcholu stojí poutní kostel, ke kterému dnes vede křížová cesta. Ta tu ale historicky nebyla.

→

lipová alej na Uhlířský vrch v současnosti [51]

SOUČASNÁ KOMUNIKAČNÍ SÍŤ

Dopravní síť má zásadní vliv na rozvoj sídel. Jejich dostupnost podmiňuje hospodářský, sociální i kulturní rozvoj. Z lépe dostupných sídel se tak přirozeně stávají centra regionu s navázanou vybaveností. Sídla v okolí těchto center a při trasách rychlostních komunikací mají také větší rozvojový potenciál, než místa odlehlá a hůře přístupná.

Bruntálsko je poměrně špatně dostupné. Nevede sem žádná dálnice a do nejbližších větších měst - Ostravy a Olomouce - je to z Bruntálu hodina cesty autem. Nejrychlejší autobus MHD či vlak se odtud do Ostravy dostane přinejlepším za 1,5h. Do Olomouce je to pak 1h 20 min. Tato časová vzdálenost už je tak velká, že se lidem nevyplatí dojíždět za prací. Obecně lze říci, že jsou lidé ochotni cestovat do práce maximálně 1h. Bruntál je přitom nejlépe dopravně napojenou obcí z řešeného území. Dojíždění z jednoho z menších sídel je pro obyvatele nereálné.

Práci si tedy musí hledat blíže místu bydliště, což je často problém. Lidé pak radši odcházejí do větších měst, kde se jim lépe žije. Zlepšení dopravní dostupnosti by výrazně zvýšilo atraktivitu území a zmírnilo problém s vylidňováním oblasti.

Je třeba zohlednit, že mají dopravní systémy negativní vliv na fragmentaci krajiny. Dělí ji na bloky, mezi kterými se špatně pohybuje nejen člověku v případě rychlostních komunikací, ale především biotě. Organismy, které nejsou schopny komunikaci překonat, nebo jim v tom je aktivně bráněno, pak tvoří víceméně uzavřené populace s minimální výměnou genetické informace.

LEGENDA

- *silnice I. třídy*
- *silnice II. třídy*
- *silnice III. třídy*
- 452 *označení silnice*

0 2 4 6 8 km

S

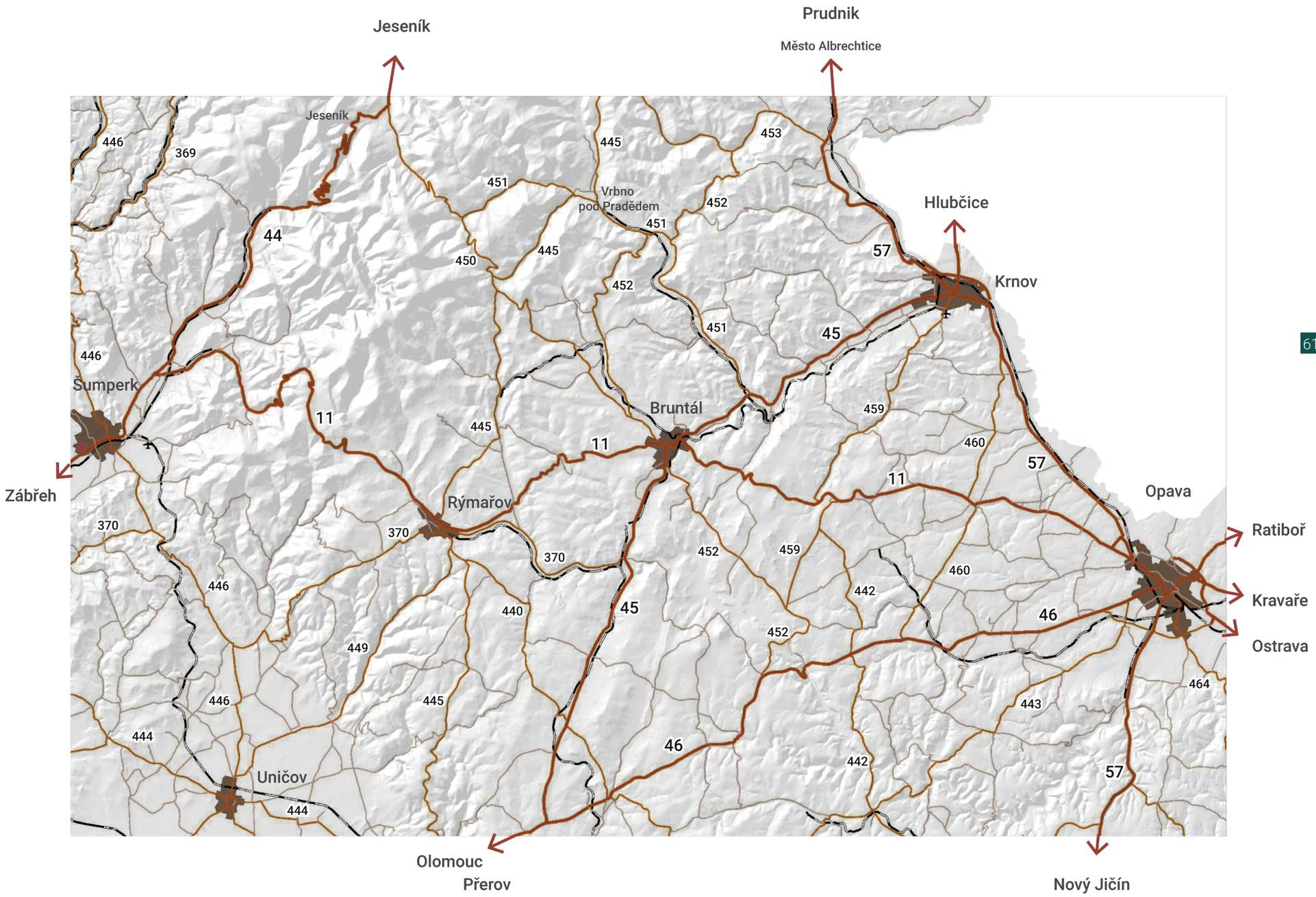

PĚŠÍ PROSTUPNOST

Krajina je protkána bohatou sítí stezek a to především v lesích. V oblastech luk a pastvin tato síť tak bohatá už není. Často to není velkou překážkou - chodit se dá i po pastvinách a mnoha lidem cesty nechybí. Pro některé skupiny obyvatel to však může být překážkou - starší lidé, lidé s kočárkem, cyklisté. Louky jsou také hůře prostupnými, když je tráva před sečí vzrostlá.

Značené turistické trasy vedou především v hornatějších částech řešeného území (v oblasti Hrubého Jeseníku kolem Karlovy Studánky), dále v okolí vodní nádrže Slezská Harta. V zatravněných částech území už tolik značených tras není, ačkoli se také jedná o malebnou krajinu bohatou na výhledy a dominanty.

Kolem mnoha obcí vznikly naučné stezky, které objasňují návštěvníkům historické události a přírodní zajímavosti. Často zvyšují atraktivitu území a pomáhají měnit pohled člověka na krajinu, kterou prochází. Mnoho zajímavých míst však zůstalo veřejnosti neodkryto, nebo spíše neobjasněno. Převyprávění příběhu krajiny je nejen lákadlem pro turisty (ekonomické cíle), ale také prospěje zvýšení povědomí místních.

LEGENDA

- *značené turistické trasy*
- *cyklistické trasy*
- *naučné stezky*
- *běžkařské trasy*

0 1 2 4 km

S

HOSPODAŘENÍ V KRAJINĚ

07

ZEMĚDĚLSTVÍ

Oblast vždy patřila k těm méně úrodným, kde se v drsném podhorském klimatu vyplatilo pěstovat jen odolné plodiny, pěstoval se tu například len. Kromě pěstování plodin byl vždy významným hospodářským odvětvím chov dobytka, pastevectví a také lesnictví.

V minulosti bylo na Bruntálsku orné půdy mnohem více než dnes. Drobným hospodářstvím se vyplatilo obhospodařovávat každý kousek země. S intenzifikací zemědělství po roce 1945 se ale hůře dostupné pozemky přestalo vyplácet obhospodařovávat. Velká a těžká zemědělská technika už neprojela mezi úzkými mezemi, zapadla by do podmáčených luk. Meze proto byly rozorány a pole zceleny do velkých půdních celků, na kterých se projevila silná eroze. Na velké části zemědělských pozemků byly zřízeny velkoplošné pastevní areály, které znamenaly nerovnoměrnou pastevní zátěž a sešlap půdy. Z krajiny se vytratila drobná struktura.

Zemědělská půda zabírá v řešeném území asi 45% plochy. [a] Její rozložení reaguje na reliéf, proto se na strmých svazích a nepřístupných místech rozprostírají lesy. Orná půda se nachází především v nižších polohách ve východní části řešeného území - v okolí Horního Benešova. Většinu zemědělské půdy tvoří louky a pastviny.

- *městská zástavba*
- *průmyslové plochy*
- *orná půda*
- *louky a pastviny*
- *zemědělské oblasti s přirozenou vegetací*
- *sady*
- *listnaté lesy*
- *jehličnaté lesy*
- *smíšené lesy*
- *vodní plochy*

2006

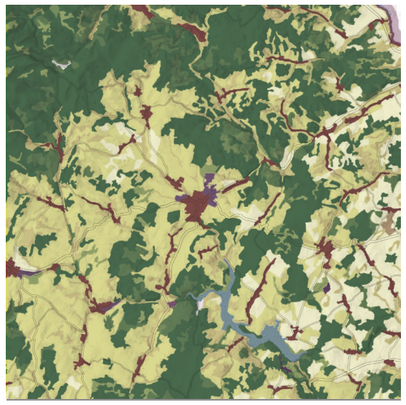

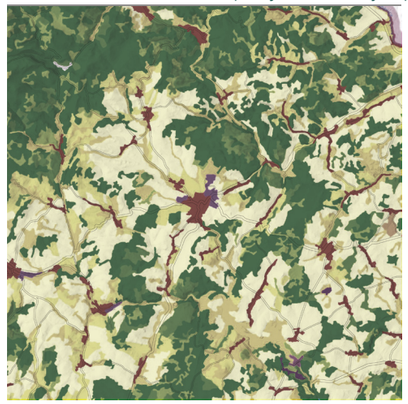

LANDCOVER [3]
1990

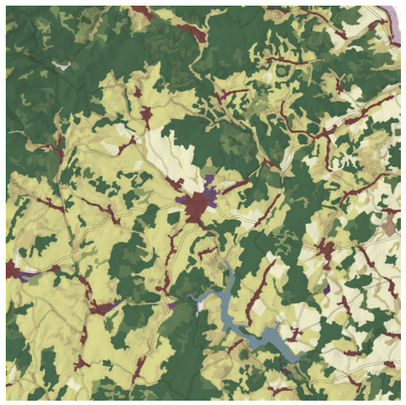

2012 [3]
Rozloha sídel se za celou sledovanou dobu v podstatě nezměnila. Region se vylidňuje a k výraznému rozvoji nedochází.

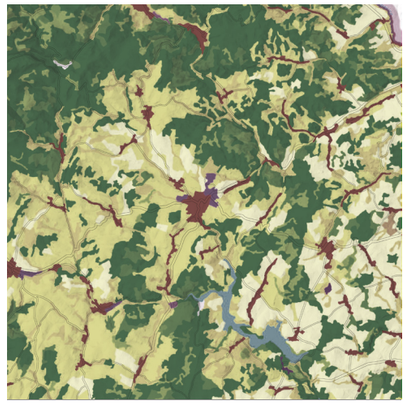

2000 [3]
Patrná je výrazná přeměna orné půdy na trvalý travní porosty. Také byla dokončena výstavba přehrady Stezská Harta.

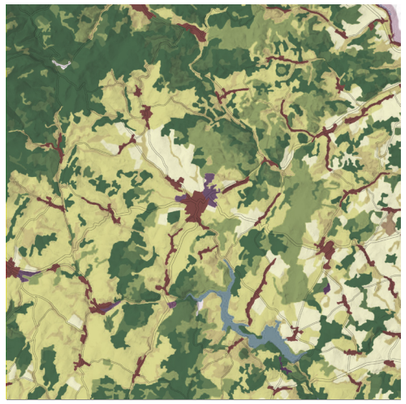

2018 [3]
Lesy byly výrazně postiženy kůrovcovou kalamitou. Nově jsou už vysazované listnaté nebo smíšené lesy, které do toho vegetačního pásma patří.

Půda na Bruntálsku není příliš úrodná a má také poměrně špatnou retenční kapacitu. Voda ze zatravněných svahů rychle odtéká, chybí zde vzrostlejší vegetace, která by vodu zadržela. Ačkoli se zdá, že je krajina plná mezí, remízků a lesů, není jejich množství dostatečné, aby se srážková voda zadržela a vsákla na místě. Tento problém pak způsobuje povodně na dolních tocích potoků a řek, které v horách pramení.

LEGENDA

- *lesy*
- *trvalý travní porost (louky, pastviny)*
- *orná půda*
- *bonitně nejcennější půdy*
- *nadprůměrně produkční půdy*
- *nízká retenční kapacita půd (<100 mm)*

0 1 2 4 km

S

LESNICTVÍ

Lesy, které v řešeném území pokrývají asi 45% plochy, mají největší zastoupení na severozápadě v oblasti Hrubého Jeseníku.

Vysazování smrkových monokultur zde vedlo k vytvoření velmi nestabilních a ne příliš rozmanitých lesních společenstev. Ačkoli bylo již 90. let zřejmé, že je tento stav neudržitelný, nepodnikly se žádné podstatné kroky k jeho nápravě. Situace gradovala vlivem klimatických výkyvů, které započaly suchým létem 2015, a vedla k obrovské kalamitě. [a] Lesy byly silně napadeny kůrovcem v oblasti nepůvodního rozšíření smrku. Postižen byl především Nízký Jeseník, ale i podhůří Hrubého Jeseníku. Jako obranné opatření používají Lesy ČR k boji s kůrovcem především lapače vnaděné feromony. Zásadní je pak po zjištění napadení porostu jeho rychlé vytěžení a odvoz napadených stromů.

Na druhou stranu tato celostátní kalamita nastartovala chybějící rozhodovací procesy. Lesy budou obnoveny v druhově rozmanitější podobě a vzniknou tak udržitelnější ekosystémy. Obnovu však komplikují vysoké stavy zvěře. Ta komplikuje přirozenou obnovu lesů a mlaziny se musí chránit oplocenkami a repelentními nátěry.

Celoplošným problémem lesů je také napadení parazitující houbou václavkou. Sucho posledních let tvoří dobré podmínky pro její rozvoj. Tato houba se podílí spolu se suchem a kůrovcem na rozpadu smrkových monokultur.

Závažným rizikem je také odumírání jasanů. Sucho tvoří predispozice pro rozvoj houbového onemocnění nekrózy jasanu, která způsobuje usychání stromů různého věku.

↓ silně poškozené lesní porosty [3]

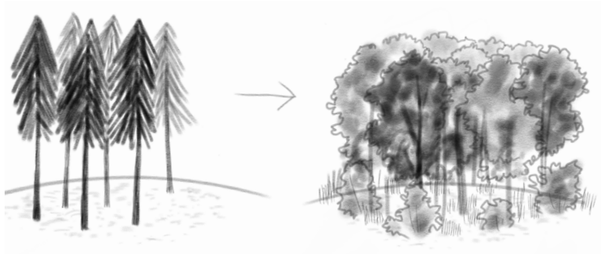

LEGENDA

- lesy
- mimolesní zeleň
- lesy napadené kůrovcem

0 1 2 4 km

S

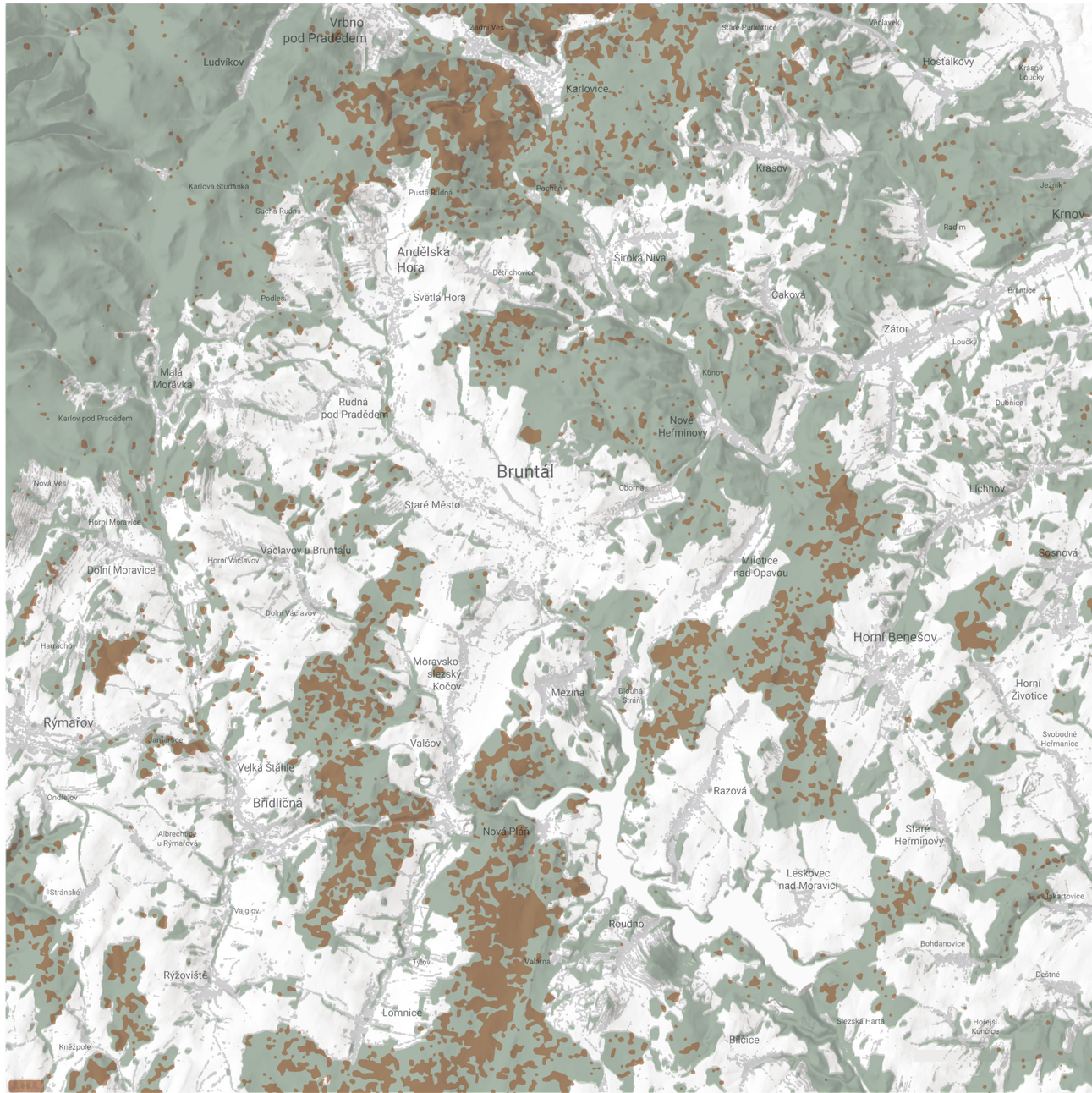

OCHRANA PŘÍRODY A KRAJINY

Kromě obecné ochrany krajiny, která je dána zákonem, jsou na vybraných lokalitách chráněny také mimořádné přírodní hodnoty.

Do řešeného území zasahuje chráněná krajinná oblast Jeseníky a nachází se zde i řada maloplošných chráněných území (národní přírodní rezervace, přírodní rezervace, národní přírodní památka, přírodní památka). Z jihu pak do řešeného území zasahuje přírodní park Sovinecko, jehož cílem je zachovat typický krajinný ráz.

Dále jsou zde lokality chráněné soustavou Natura 2000. Tu vytvářejí členské státy Evropské unie a je určena k ochraně nejvzácnějších a nejvíce ohrožených druhů živočichů, rostlin a nejvzácnějších přírodních stanovišť na území EU. Část Hrubého Jeseníku je chráněna jako Ptačí oblast, dále se zde nachází několik Evropsky významných lokalit.

V rámci zpracované územní studie Krajiny správního obvodu ORP Bruntál [a] byl stanoven koeficient ekologické stability. Ten vyjadřuje poměr mezi plochami relativně stabilních (lesy, trvalé travní porosty, zahrady, sady, vodní plochy) a nestabilních (orná půda, zastavěná plocha) krajinotvorných prvků. V severozápadní části řešeného území v oblastii Hrubého Jeseníku se jedná o krajinu typu C - relativně přírodní. (KES = 30). Ve zbytku řešeného území krajina odpovídá přechodnému typu B a C - krajinou harmonickou a krajinou reltivně přírodní (KES = 5,2).

LEGENDA

- CHKO Jeseníky
- přírodní park Sovinecko
- Natura 2000 - ptačí oblast Jeseníky
- Natura 2000 - evrposky významné lokality
- ÚSES - nadregionální biocentrum
- ÚSES - regionální biocentrum
- ÚSES - nadregionální biokoridor
- ÚSES - regionální biokoridor

0 1 2 4 km

S

VODA V KRAJINĚ

Na vodu bohatá oblast je zásobena četnými prameny z hor. S tím ale souvisí hrozba povodní - a to jak bleskových povodní z okolních svahů, tak zaplavení rozvodněným vodním tokem. Tato hrozba je důsledkem necitlivé přeměny krajiny člověkem.

Vodní režim začal být upravován už od 18. století. Se zvyšováním strojírenské mechanizace rostly i nároky na lepší využití pozemků říčních niv. Trasy vodních toků proto začaly být stabilizovány, ve 20. století ale i výrazně zkracovány napřímením toků. Došlo k odvodnění zamokřených lokalit a koryta byla zpevňována, aby se zabránilo hloubkové erozi. Byly také zřizovány kaskády stupňů kvůli zmírnění podélného sklonu, což má za důsledek neprůchodnost toků pro ryby. Kvůli ochraně zemědělského fondu před povodněmi bylo třeba zkapacitnit průtočný profil. Výsledkem jsou místy zcela nepřirozené kanály se širokým opevněným dnem, strmými břehy a místy i bez jakékoli doprovodné vegetace, orané až na břehovou hranu. [a]

Důsledkem odvodnění a zahloubení koryt je trvale snížená hladina spodní vody, která je tedy hůře dostupná pro vegetaci. Ekosystémy jsou pak náchylnější na sucho i přívalové deště, protože je půda utužená a není schopna vsakovat větší množství vody. Voda tedy z území spíše odtéká a působí škody na dolních tocích, či je zachycena v nádržích v dolních částech povodí, odkud ji už ale nikdo do krajiny horních částí povodí nevrátí.

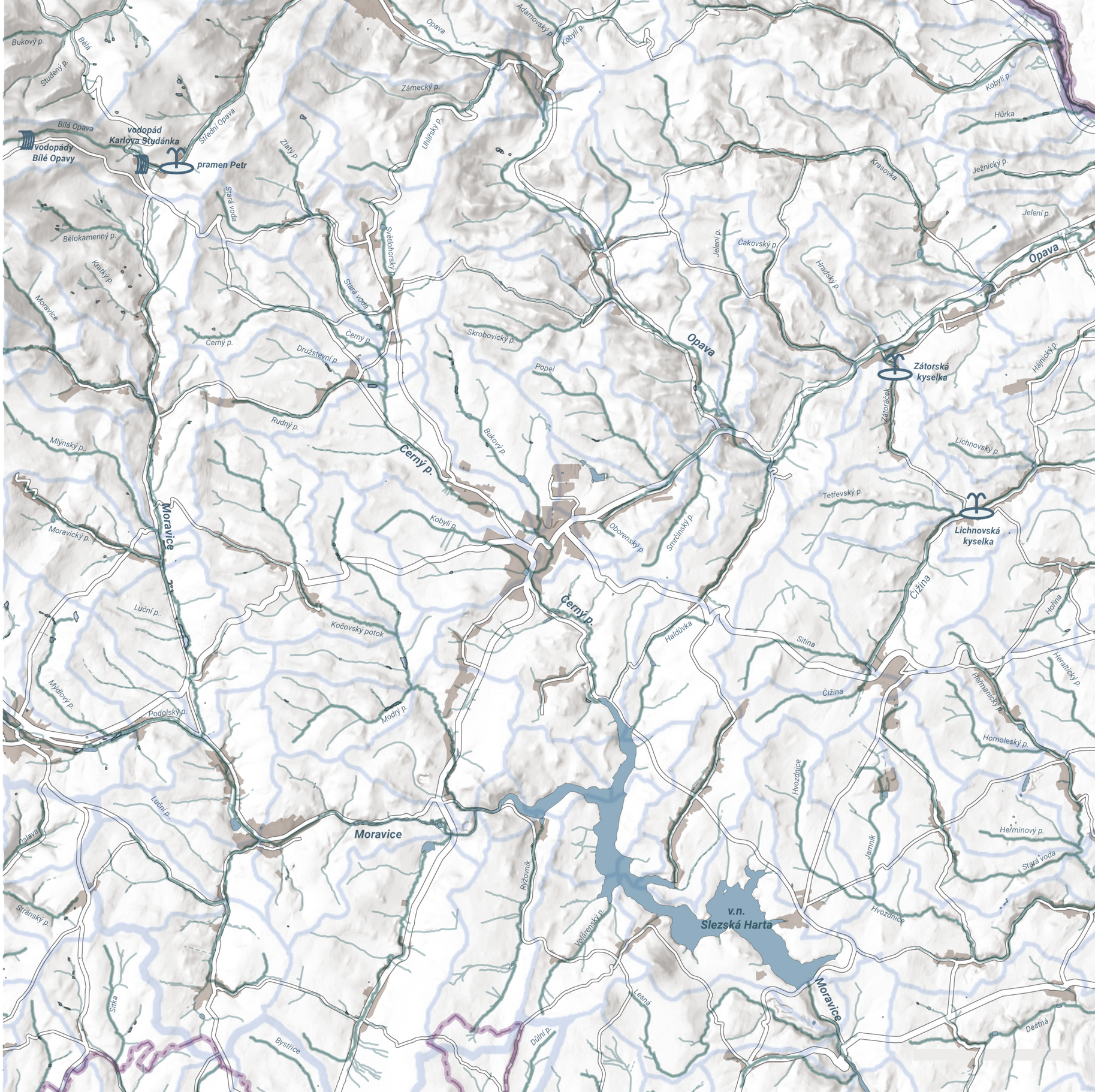

LEGENDA

- rozvodí
- vodní tok
- vodní plocha
- vodopád
- minerální pramen
- zástavba

0 1 2 4 km

S

SLEZSKÁ HARTA

Údolí řeky Moravice je nejvíce přeměněnou částí krajiny v regionu. V letech 1987-1997 bylo zatopeno a vznikla tak nejmladší přehradní nádrž v České republice - Slezská Harta. [w] Vodní dílo o rozloze 874 ha bylo postaveno za účelem krytí zvyšujících se potřeb vody na konci 80. let minulého století. Díky povodním v roce 1997 se nádrž napustila mnohem rychleji, než se předpokládalo. [a] Plní tak velmi dobře funkci ochrannou - snížení povodňových průtoků a zlepšení jakosti surové vody ve vodárenské nádrži v Kružberku. Dnes je nádrž využívána víceúčelově - i jako zásobárna vody, k rekreaci, chovu ryb a sportovnímu rybolovu.

Nicméně je se jedná o předimenzované vodní dílo, které trvale změnilo charakter údolí.

OCHRANA VOD

Povrchové i podzemní vody jsou dlouhodobě znečišťovány dusičnany z nevhodného hnojení půdy. Jsou proto vymezeny různá aplikační pásma s omezeními. Bruntálsko nepatří do zranitelné oblasti. Nicméně na většině území je provozováno ekologické zemědělství, při němž zemědělci dodržují pravidla pro zranitelné oblasti. [a]

PLÁNOVANÁ PŘEHRADA NOVÉ HEŘMINOVY

V obci Nové Heřminovy je připravován projekt, jehož cílem je protipovodňová ochrana na řece Opavě. Výstavba přehrady zničí relativně přirozený úsek toku. Jako kompenzační opatření budou revitalizovány okolní vodní toky. [a]

vodní nádrž Slezská Harta [26] ↓

↑ *Pramen Petr - Karlova Studánka [27]*

↑ *Zátorská kyselka [28]*

↑ *Lichnovská kyselka [29]*
- prameniště s plastikou místního sochaře Lubomíra Otiska

MINERÁLNÍ PRAMENY

V Nízkém Jeseníku se nachází množství minerálních pramenů, které jsou spojené s čtvrtohorní sopečnou činností. Podél hlubinných zlomů v podloží proniká k povrchu oxid uhličitý. Ten se mísí s podzemní vodou a tvoří místní kyselky. Vody jsou nízkoteplotní, zpravidla mají teplotu 8-12°C. [x]

V řešeném území se nachází několik takových léčivých pramenů - Lichnovská a Zátorská kyselka, a pramen Petr v Karlově Studánce. Lázeňství má v regionu tradici. V Karlově Studánce je nejčistší vzduch ve střední Evropě. Proto se zde léčí především onemocnění dýchacích cest. Nedaleko jsou také významné lázně Jeseník.

Lichnovská a Zátorská kyselka jsou prameny sobě vzájemně velmi podobné - jak chemickým složením, tak svým osudem. Kdysi šlo o přirozené vývěry vody, u kterých byly vybudována pěkná odběrová místa. Ta ale časem chátrala a fatální se jim stala povodeň v roce 1996. Ta prameny kontaminovala povrchovou vodou, protože se nacházejí v ěsné blízkosti vodního toku. Provedly se proto nové vrty, které kyselku odebírají ještě před její kontaminací. [y]

TĚŽBA NEROSTÝCH SUROVIN

Historicky se v území těžily rudy, a to zejména rudy železné, dále zlato a měď. V nedávné minulosti i rudy olova a zinku a stavební kámen. V území je tedy množství důlních děl a poddolovaných území.

Těžba zlatých rud je doložena v Andělskohorském rudním revíru již do doby keltského osídlení. Rozmach těžby pak nastal ve vrcholném středověku, s přestávkami se těžilo až do 19. století. Pozůstatky po těžbě v podobě hald, pink, štol a šachet jsou k nalezení v okolí Suché Rudné, vrchu Hláska a Vysoká. Výskyt zlata byl vázán i na fluviální sedimenty řeky Opavy a její přítoky pod Vrbnem pod Pradědem. V tomto případě jsou dokladem těžby modelace terénu jako jsou násypové kužely a valy. [a]

V Hornobenešovském rudním revíru se historicky těžily především železné rudy. Ve 20. století následovala těžba rud olova a zinku s podílem stříbra a vzácných kovů. V okolí lze najít stopy historické těžby (propadliny, haldy), i těžby nedávné (bývalý těžební závod v Horním Benešově).

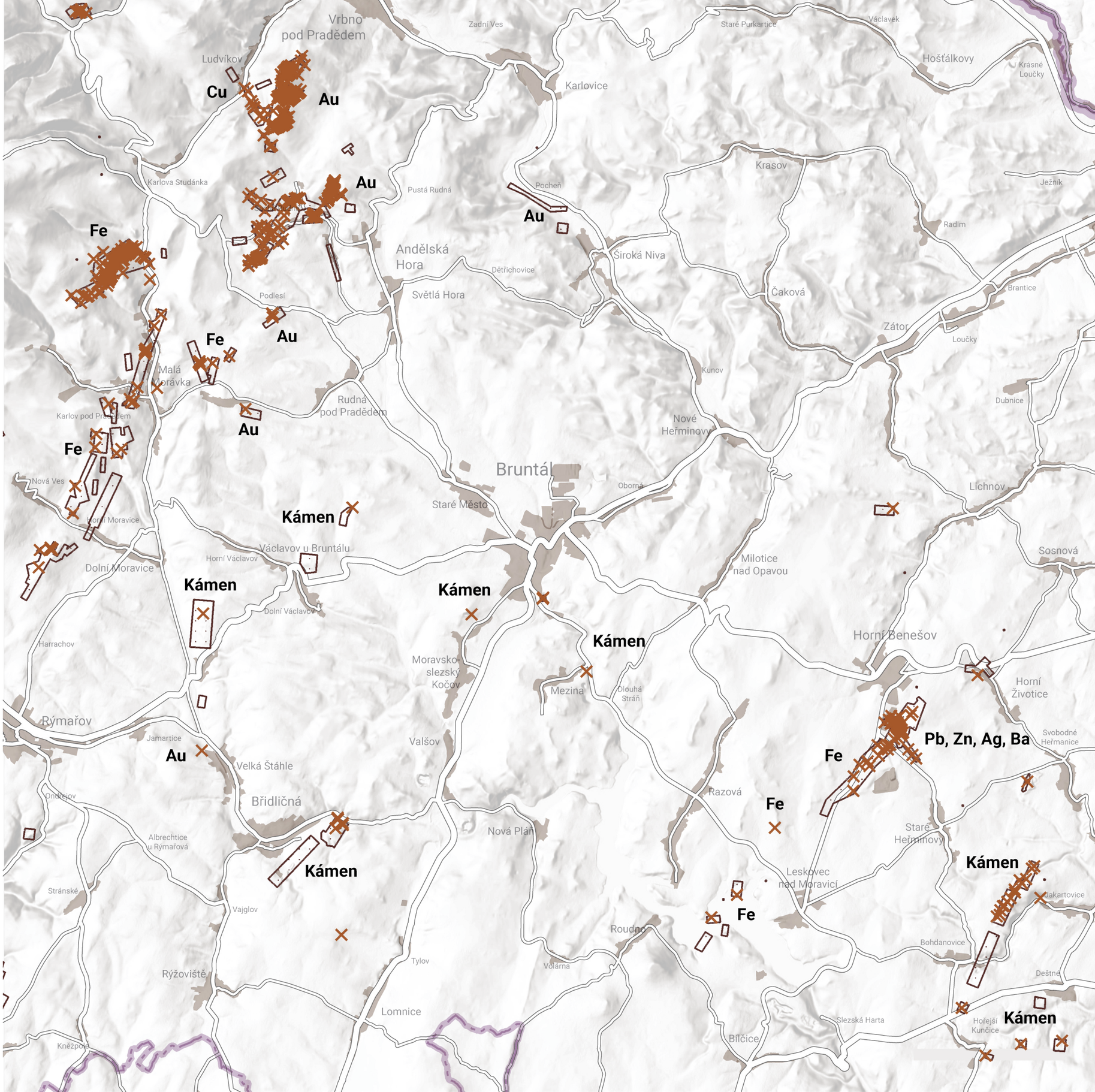

LEGENDA

×	*důlní dílo*
▭	*poddolované území*
Kámen	*těžba stavebního kamene*
Au	*těžba zlatonosných rud*
Fe	*těžba železných rud*
Cu	*těžba měděných rud*
Pb, Zn Ag, Ba	*těžba polymetalických rud*
▭	*zástavba*

0 1 2 4 km

S

REKREACE

Hrubý Jeseník je oblíbenou rekreační oblastí. Srovnatelné kvality má ale i Bruntálsko v Nízkém Jeseníku. Má čistý vzduch, přírodní památky, i doklady lidské činnosti - zámky, zříceniny, vojenské a technické památky, sakrální stavby a pod. Zdejší krajina je malebná a procházky jsou díky menšímu převýšení méně fyzicky náročné.

Rekreanti mohou využít zázemí města Bruntálu s veškerou vybaveností, ale zároveň mají hory s lyžařskými areály na dosah. Krajinou prochází i řada běžkařských tras.

Bruntálsko je také oblíbenou oblastí pro cykloturistiku.

Velký rekreační potenciál, který ještě nebyl plně využit, má vodní nádrž Slezská Harta, a to především k rozvoji vodních sportů.

Dalším spícím potenciálem jsou minerální prameny v Zátoru a Lichnově. Díky sopečné činnosti je pravděpodobné, že by se daly léčivé prameny navrtat na více místech, což by umožnilo větší rozvoj lázeňství.

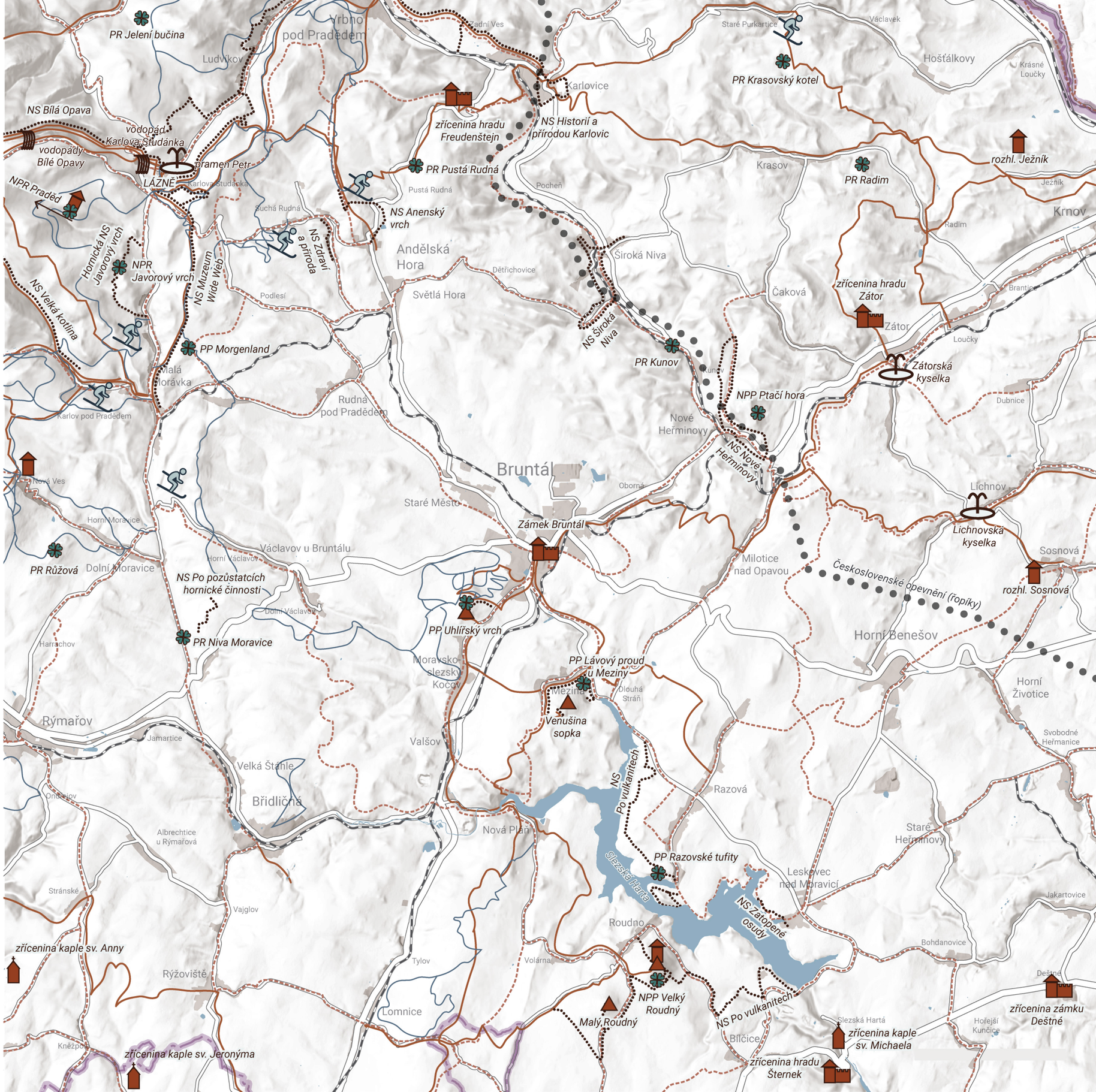

LEGENDA

- značené turistické trasy
- cyklistické trasy
- naučné stezky
- běžkařské trasy
- trasa československého opevnění (řopíky)
- přírodní rezervace / památka
- vodopád
- minerální pramen
- sopečný vrch
- rozhledna
- zřícenina kaple
- zámek / zřícenina hradu
- lyžařský areál

0 1 2 4 km

S

POUTNÍ MÍSTA

←

Poutní kostel Panny Marie Pomocné na Uhlířském vrchu [30]

LÁZEŇSTVÍ

←

horské lázně Karlova Studánka [31]

ZÁMKY

←

zámek v Bruntále [32]

VOJENSKÉ PAMÁTKY

←

Bunkr VII-3/673/A-140 [33], řopík, jež je součástí československého opevnění, jehož linie řešeným územím probíhá. Jedná se o soustavu pevností a pevnůstek budovaných v letech 1935–1938 v pohraničí.

SPORT

→

Lyžařská areál Annaberg v Andělské hoře [34]

→

půjčovna paddleboardů na vodní nádrži Slezská Harta [35]

PŘÍRODA

→

přírodní památka Lávový proud u Meziny [36]

→

přírodní památka Razovské tufity [37]

VÝHLEDY

→

rozhledna na sopečném vrchu Velký Roudný [38]

→

vysílač na Pradědu [39]

→

výhled z Pradědu [40]

CÍRKEVNÍ PAMÁTKY

→

Zřícenina kaple sv. Michaela, Moravská Harta [41]

→

zřícenina kaple sv. Jeronýma, Veveří [42]

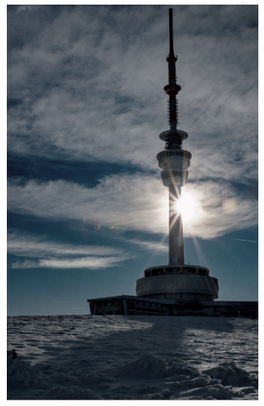

SWOT ANALÝZA

SILNÉ STRÁNKY

- bohatá historicko-kulturní stopa v krajině
- vysoká estetika krajiny
- přírodní a kulturní dominanty
- segmenty zachovalých krajinných struktur (meze na kamenicích na hranicích pozemků, doprovodná zeleň vodních toků, struktura sídel)
- druhově bohaté biotopy a mnoho chráněných lokalit
- venkovská sídla s harmonickou vazbou na volnou krajinu
- městská památková zóna Bruntálu, historické centrum v Horním Benešově a v Andělské Hoře

SLABÉ STRÁNKY

- silná devastace lesních porostů -> chybějící vzrostlé lesy po následujících několik desetiletí
- velké bloky zemědělské půdy, chybí drobná krajinná zeleň
- snížená schopnost krajiny zadržovat vodu (nízká retenční kapacita půd)
- výrazné negativní krajinné dominanty (silo, vedení el. napětí)
- ztráta vztahu obyvatel ke krajině důsledkem válečných a poválečných událostí
- zaniklé obce a zpřetrhané prostorové vazby (v.n. Slezská Harta)

PŘÍLEŽITOSTI

- obohacení málo členité krajiny o prvky přírodě blízké zeleně -> zvýšení biodiverzity a estetiky
- nastolení šetrného lesního hospodaření s druhově rozmanitými lesy
- zatraktivnění regionu z hlediska rekreace -> ekonomické příležitosti
- zaniklé obce - příležitost pro zviditelnění historického odkazu

HROZBY

- pokračování rozpadu smrkových monokultur
- hrozba nekoordinované výstavby rekreačních zařízení v okolí vodní nádrže Slezská Harta
- výstavba rekreačních areálů bez jejich šetrného zapojení do krajiny
- zhoršení prostupnosti území - nové bariery (obchvat Bruntálu, plánovaná vodní nádrž Nové Heřminovy)
- rozsáhlé půdní bloky ohroženy erozí
- pokračující odliv obyvatel z regionu, především mladých

HODNOTY A PROBLÉMY

LEGENDA

HODNOTY

- *značené turistické trasy*
- *cyklistické trasy*
- *naučné stezky*
- *trasa československého opevnění (řopíky)*
- *vodopád*
- *minerální pramen*
- *sopečný vrch*
- *rozhledna*
- *zřícenina kaple*
- *zámek / zřícenina hradu*
- *lyžařský areál*
- *důležité horizonty*
- *kostely (dominanty)*
- *pohledové osy*
- *přírodní rezervace / památka*
- *CHKO Jeseníky*
- *přírodní park Sovinecko*
- *Natura 2000 - ptačí oblast Jeseníky*
- *Natura 2000 - evrposky významné lokality*
- *prvky ÚSES*
- *vodní nádrž Slezská Harta*

PROBLÉMY

- *lesy napadené kůrovcem*
- *nízká retenční kapacita půd (<100 mm)*
- *zaniklá sídla*
- *snížená prostupnost území*

0 1 2 4 km

S

ZDROJE

POUŽITÁ LITERATURA

[a] G-CONSULT, spol. s. r. o., Územní studie krajiny správního obvodu ORP Bruntál, reg.č. : CZ.06.3.72/0.0/0.015_012/0004797, 2018

[b] SHEPHEARD, Paul. Pěstěná divočina, neboli, Co je krajina?. Přeložil Tomáš SMETÁNKA.

[c] SCHAMA, Simon. Krajina a paměť. 1. Praha: Argo + Dokořán, 2007. ISBN 978-80-7203-803-9, 978-80-7363-071-3.

[d] CÍLEK, Václav. Krajiny vnitřní a vnější. Dokořán, 2007. ISBN 80-7363-042-7.

[e] Evropská úmluva o krajině. In: . Florencie, 2000.

[f] Krajina jako interpretovaný text: Věčná hra na přetlačovanou. Vesmír [online]. 1998, (77), 96-98 [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/1998/cislo-2/krajina-jako-interpretovany-text.html

[g] NORBERG-SCHULZ, Christian. Genius loci: Krajina, místo, architektura. 2. Praha: Dokořán, 2018. ISBN 978-80-7363-303-5.

[h] MIKŠÍČEK, Petr. Genius loci kulturní krajiny, sudetské zvlášť. Tvář naší země - krajina domova. Sv. 3. Identifikace s místem a krajinou jako základ Evropy regionů. Lomnice nad Popelkou: Jaroslav Bárta, Studio JB, 2005, 41-50. ISSN 80-86512-30-4.

[i] BORECKÝ, Pavel. Pohled antropologa. In: SALZMANN, Klára. Obnova krajiny česko-německého pohraničí. Plzeň 2015. Plzeň, 2015, s. 48-57. ISBN 978-80-905944-8-7.

[j] VOKOLEK, Václav. Tvář naší země - krajina domova. Sv. 3. Identifikace s místem a krajinou jako základ Evropy regionů. Lomnice nad Popelkou: Jaroslav Bárta, Studio JB, 2005, 41-50. ISSN 80-86512-30-4.

[k] ROTTENBACHER, Christine. Place making in Výškovice, Tady a teď. In: In: SALZMANN, Klára. Obnova krajiny česko-německého pohraničí. Plzeň 2015. Plzeň, 2015, s. 90-95. ISBN 978-80-905944-8-7.

[l] SALZMANN, Klára. Obnova krajiny česko-německého pohraničí. Plzeň 2015. Plzeň, 2015, ISBN 978-80-905944-8-7.

[m] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: http://imzentrum.eu/info

[n] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://konigsmuhle.cz/

[o] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://www.treking.cz/regiony/jesenicke-sopky.htm

[p] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: http://lokality.geology.cz/d.pl?item=2

[q] BUKAČOVÁ, Irena. Historie české krajiny s důrazem na Sudety. In: SALZMANN, Klára. Obnova krajiny česko-německého pohraničí. Plzeň 2015. Plzeň, 2015, s. 48-57. ISBN 978-80-905944-8-7.

[r] KOVAŘÍK, David, Helena NOSKOVÁ a Petr BEDNAŘÍK. Zaniklá sídla Moravy a Slezska se zaměřením k Jesenické oblasti: Sborník konference projektu „Identifikace a trvalá dokumentace kulturní, krajinné a sídelní paměti obce – na příkladu zaniklých sídel Moravy a Slezska“ [online]. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i. – Mendelova univerzita v Brně, 2022 [cit. 2023-05-28]. ISBN 978-80-7285-271-0. Dostupné z: https://doi.mendelu.cz/pdfs/doi/9900/02/7000.pdf

[s] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=1445901

[t] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://www.moravskyturista.cz/2020/05/zpet-v-case-pohled-na-karlovec.html

[u] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://www.novaplan.cz/historie-a-soucastnost-obce/d-1013/p1=52

[v] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://www.hrady.cz/hutov-zanikla-ves

[w] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://www.hrady.cz/hutov-zanikla-ves

[x] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: http://www.putujici.cz/?p=p_540&sName=Kyselky-Nizkeho-Jeseniku

[y] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: http://www.putujici.cz/?p=p_587&sName=Vybuch-%28zatim%29-nehrozi-

ZDROJE OBRÁZKŮ

[1] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://geoportal.msk.cz/Html5Viewer/?viewer=uap

[2] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Velk%C3%BD_Roudn%C3%BD_%28n%C3%A1rodn%C3%AD_p%C5%99%C3%ADrodn%C3%AD_pam%C3%A1tka%29#/media/Soubor:Velk%C3%BD_Roudn%C3%BD.JPG

[3] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://geoportal.gov.cz/web/guest/map?openNode=Land%20cover&keywordList=inspire

[4] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: http://www.fotohistorie.cz/Moravskoslezsky/Bruntal/Bruntal/Uhlirsky_vrch/Default.aspx

[5] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=lms&idrastru=WMSA08.1937.BRUN18.07357&bz=-529085.88,-1076872.91

[6] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://www.archives.cz/web/soka/bruntal/o_archivu/#lg=1&slide=12

[7] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://aukro.cz/andelska-hora-bruntal-pout-6996799693

[8] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://aukro.cz/andelska-hora-bruntal-homann-mediryt-1838-6979694328

[9] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://www.hrady-zriceniny.cz/s-werner.htm

[10] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Sudet%C5%A1t%C3%AD_N%C4%9Bmci#/media/Soubor:Sudetendeutsche.png

[11] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: http://www.stranypotapecske.cz/lokality/lokaldet.asp?lok=253

[12] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://www.moravskyturista.cz/2020/05/zpet-v-case-pohled-na-karlovec.html

[13] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=aufkZl3JFml

[14] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://bruntalsky.denik.cz/zpravy_region/nejmensi-obec-nova-plan-bruntalsko-slezska-harta20210425.html

[15] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: http://archiv.amido-leteckesnimky.cz/PI/5/c10d15a4-200211020-79201-2005017-1/2/0000035505

[16] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://mapy.cz/fotografie?moje-mapy&cat=mista-trasy&mid=646f0971ddac-c361f4492c59&sourcep=foto&idp=498157&x=17.5239374&y=49.9032289&z=19

[17] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://mapy.cz/

[18] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://mapy.cz/fotografie?source=base&id=1992696&sourcep=foto&idp=2368328&x=17.5500917&y=50.1134984&z=19

[19] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://mapy.cz/fotografie?source=base&id=1992696&sourcep=foto&idp=2367990&x=17.5500917&y=50.1134984&z=19

[20] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://mapy.cz/fotografie?moje-mapy&cat=mista-trasy&mid=646f0971ddac-c361f4492c59&sourcep=foto&idp=6494835&x=17.2769647&y=49.8669921&z=19

[21] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://mapy.cz/fotografie?moje-mapy&cat=mista-trasy&mid=646f0971ddac-c361f4492c59&sourcep=foto&idp=6495000&x=17.2769647&y=49.8669921&z=19

[22] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=10975

[23] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: http://oldmaps.geolab.cz/map_region.pl?lang=cs&map_root=mul&map_region=mo

[24] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: http://oldmaps.geolab.cz/map_region.pl?lang=cs&map_root=1vm&map_region=sl

[25] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: http://oldmaps.geolab.cz/map_region.pl?lang=cs&map_root=2vm&map_region=mo

[26] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://mamesvetovykraj.cz/slezska-harta/

[27] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Karlova_Stud%C3%A1nka-Bad_Karlsbrunn2.JPG

[28] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://www.infokrnov.cz/zatorska-kyselka/os-1373

[29] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: http://www.putujici.cz/?p=p_587&sName=Vybuch-%28zatim%29-nehrozi-

[30] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://sk.mapy.cz/zakladni?q=Z%C3%81MEK&source=base&id=1721501&ds=2&gallery=1&sourcep=foto&idp=5843918&x=17.4442867&y=49.9826464&z=15

[31] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://www.eprogram.cz/mista/506-horske-lazne-karlova-studanka

[32] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://sk.mapy.cz/zakladni?q=%C5%98OP%C3%8DK&source=base&id=2247554&ds=2&gallery=1&sourcep=foto&idp=4007462&x=17.5699857&y=49.9897034&z=17

[33] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://sk.mapy.cz/zakladni?q=%C5%98OP%C3%8DK&source=base&id=2247554&ds=2&gallery=1&sourcep=foto&idp=4007462&x=17.5699857&y=49.9897034&z=17

[34] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://mapy.cz/fotografie?sourcep=foto&idp=790382&x=17.3876224&y=50.0686692&z=16

[35] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://karvinsky.denik.cz/podnikani/na-slezskou-hartu-laka-pujcovna-paddleboardu-20190803.html

[36] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://mapy.cz/fotografie?q=P%C5%99%C3%ADrodn%C3%AD%20pam%C3%A1tka%20L%C3%A1vov%C3%BD%20proud%20u%20Meziny&source=base&id=1715244&ds=1&gallery=1&sourcep=foto&idp=3828118&x=17.4872571&y=49.9572744&z=19

[37] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://mapy.cz/fotografie?source=base&id=2086037&ds=1&sourcep=foto&idp=1361819&x=17.5223069&y=49.9142501&z=19

[38] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://mapy.cz/fotografie?q=z%C5%99%C3%ADcenina&source=base&id=2102638&ds=2&sourcep=foto&idp=2706936&x=17.5224249&y=49.8909798&z=19

[39] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://mapy.cz/fotografie?q=z%C5%99%C3%ADcenina&source=base&id=2102638&ds=2&sourcep=foto&idp=2471534&x=17.2261454&y=50.0822740&z=17

[40] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://mapy.cz/fotografie?q=z%C5%99%C3%ADcenina&source=base&id=2102638&ds=2&sourcep=foto&idp=1464847&x=17.2308849&y=50.0830485&z=18

[41] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://sk.mapy.cz/zakladni?source=base&id=2102638&gallery=1&sourcep=foto&idp=6472622&x=17.5985789&y=49.8773215&z=17

[42] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://mapy.cz/fotografie?q=Z%C5%99%C3%ADcenina%20kaple%20sv.%20Jeron%C3%BDma&source=base&id=1719344&ds=1&gallery=1&sourcep=foto&idp=5083942&x=17.3311057&y=49.8475955&z=19

[43] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://www.regionplzen.cz/zpravodajstvi/v-zaniklych-vyskovicich-odhalili-vitezne-na-vrhy-na-obnoveni-mista-80130/

[44] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: http://imzentrum.eu/festival-2022-v-centru-jesneni

[45] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://www.neratov.cz/navstivte-neratov/pro-poutniky/kostel/

[46] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://rurartmap.net/konigsmuhle-land-art

[47] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://geoportal.msk.cz/Html5Viewer/?viewer=uap

[48] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Velk%C3%BD_Roudn%C3%BD_%28n%C3%A1rodn%C3%AD_p%C5%99%C3%ADrodn%C3%AD_pam%C3%A1tka%29#/media/Soubor:Velk%C3%BD_Roudn%C3%BD.JPG

[49] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://www.meteoblue.com/cs/po%C4%8Das%C3%AD/historyclimate/climatemodelled/brunt%c3%a1l_%c4%8cesko_3078545

[50] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://www.meteoblue.com/cs/po%C4%8Das%C3%AD/historyclimate/climatemodelled/prades_francie_2985653

[51] [online]. [cit. 2023-05-28]. Dostupné z: https://mapy.cz/turisticka?source=base&id=1715109&gallery=1&sourcep=foto&idp=5709137&x=17.4385046&y=49.9741943&z=17

BRUNTÁLSKO

Berenika Pilařová

Atelier Sitta-Chmelová

FA ČVUT

Diplomní seminář

LS 2023